

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другий (магістерський)
освітній рівень

**«РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ
ЗДІБНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»**

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка

Назва освітньої програми

Спеціалізація Соціальна педагогіка

Назва спеціалізації

Номер індивідуального навчального плану студента

Виконала: студентка II курсу, група СР-маг22-1

Підпис

Вероніка КЕЛЬ

Ім'я, прізвище

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Людмила ЯКУБОВА

Ім'я, прізвище

Нормоконтролер

До захисту допускаю:

Зав. кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

доктор педагогічних наук, професор

Підпис

Юрій БРИНДІКОВ

Ім'я, прізвище

Хмельницький, 2023

АНОТАЦІЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Тема дипломної роботи «РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

Студент: В. Кель

Керівник к. п. н., доцент Л. Якубова

Дипломна робота включає два розділи, шість підрозділів роботи, список наукових джерел (52 позиції, 5 з яких іноземною мовою) та 3 додатки. Загальний обсяг роботи складає 819 сторінок, основний зміст викладено на 68 сторінках. Роботу ілюстровано 6 рисунками.

Ключові слова: «здібності», «креативні здібності», «розвиток креативних здібностей», «освітнє середовище», «робота соціального педагога по розвитку креативних здібностей».

Об'єкт дослідження – робота соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків в умовах воєнного стану Предмет дослідження – форми та методи роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків в роботі соціального педагога в умовах воєнного стану. За результатами дослідження проведено аналіз сучасного стану розробленості проблеми в наукових джерелах, особливостей розвитку креативних здібностей підлітків, форми та методи роботи соціального педагога по розвитку креативних здібностей підлітків в умовах воєнного стану. На основі отриманих даних в ході емпіричного дослідження розроблено та запропоновано програму розвитку креативних здібностей підлітків в умовах воєнного стану та науково-практичні рекомендації соціальним педагогам щодо підвищення ефективності такого виду взаємодії серед підлітків. Одержані результати та науково-практичні рекомендації можуть бути використані як соціальними педагогами, так і науковцями, які цікавляться даною проблематикою.

Випускник _____ В. Кель

Дата подання дипломної роботи до захисту _____ 2023 р

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ	10
1.1. Аналіз сучасних наукових досліджень з розвитку креативних здібностей підлітків	10
1.2. Робота соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків.	21
1.3. Форми та методи роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків в умовах воєнного стану	29
Висновки до розділу	36
РОЗДІЛ II ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	37
2.1. Опис методик дослідження рівня розвитку креативних здібностей підлітків, аналіз та інтерпретація отриманих даних в ході експериментальної роботи.	37
2.2. Програма розвитку креативних здібностей підлітків «Крила підтримки»	48
2.3. Науково-практичні рекомендації соціальним педагогам щодо підвищення ефективності роботи з розвитку креативних здібностей підлітків.	56
Висновки до розділу	59
ВИСНОВКИ	61
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	63
ДОДАТКИ	69

ДОДАТОК А Методика Г. Девіса, призначена для визначення креативних здібностей підлітків	69
ДОДАТОК Б Методика САН	70
ДОДАТОК В Методика «Який Ваш творчий потенціал С.Касьянова»	72
ДОДАТОК Д Програма розвитку креативних здібностей підлітків «Крила підтримки»	75

ВСТУП.

Актуальність дослідження. Швидкі зміни в економіці, появи та функціонування технологій, зміщення акцентів суспільних цінностей створюють необхідність особистості адаптуватися та розвивати інноваційні підходи до вирішення задач. Креативність стає ключовим елементом успішного функціонування в сучасному світі. Креативність є важливим критерієм особистісного розвитку, що сприяє самовираженню та формуванню ідентичності особистості. Дослідження розвитку креативності підлітків залишається надзвичайно актуальним завданням у світлі сучасних викликів, оскільки визначає необхідність адаптації до змін у суспільстві, сприяє пошуку ефективних педагогічних підходів та розвитку особистісних якостей, що становлять важливу складову успішного функціонування в сучасному світі.

Аналіз наукових праць С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Зязюна, Н. Ничкало та інш. доводить актуальність обраної теми. Науковці О. Акімова, Н. Вишнякова, С. Дмитрук, В. Моляко, В. Роменець, В. Фрицюк досліджували моделі формування креативності. Соціально-педагогічний аспект пошуку шляхів креативності особистості передбачає розвивальний характер освітнього процесу, аналізу котрих присвячено праці О. Дубасенюк, В. Заболотного, М. Кадемії, Н. Мозгальнової, В. Чайки, В. Штифурак та інш.

Отже, актуальність проблеми, її недостатня розробленість у практичному форматі, зумовили вибір теми дослідження: «Робота соціального педагога з підлітками з розвитку креативних здібностей в умовах воєнного стану»

Об'єкт дослідження – робота соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків в умовах воєнного стану

Предмет дослідження – форми та методи роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків в роботі соціального педагога в умовах воєнного стану.

Мета дослідження є теоретико-експериментальне вивчення форм та методів роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків в умовах воєнного стану

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан розробленості роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків у наукових джерелах;
2. Охарактеризувати форми та методи роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків.
3. Дослідити рівень розвитку креативних здібностей підлітків в період воєнного стану.
4. Розробити програму роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей «Крила підтримки» підлітків в умовах воєнного стану та науково-практичні рекомендації соціальним педагогам щодо підвищення ефективності розвитку креативних здібностей підлітків в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: для досягнення поставленої мети дослідження використовувався комплекс методів, вибір та поєднання яких залежали від змісту проблеми, яка досліджувалась, а саме: аналіз наукових джерел, нормативних документів, порівняння, узагальнення та класифікація, використовувались для теоретичного аналізу матеріалів роботи; *емпіричні:* діагностичні методики: Методика діагностики особистої креативності Е.Тунік, методика визначення рівня розвитку креативності Кеттела, тест на визначення креативності П. Торренса, у межах експериментального методу (методика дослідження), а також методи мат статистики під час обробки даних результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження проводилось на базі Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №7 м. Хмельницький. В дослідженні взяло участь 30 підлітків віком 13-15 років та соціальний педагог.

Апробація результатів дослідження основні положення кваліфікаційної роботи представлені публікацією Якубова Л. Кель В. Робота соціального педагога з розвитку креативності та Збірник наук доповіддю на Всеукраїнській науковій конференції здобувачів освіти та молодих учених «Теоретичні та прикладні аспекти діяльності фахівців соціономічної сфери в умовах сучасності», 2023 року, Полтава – Лубни - Миргород). (тема доповіді: «Робота соціального педагога з підлітками»).

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ

1.1. Аналіз сучасних наукових досліджень з розвитку креативних здібностей підлітків

Сучасні реалії детермінують розвиток особистості в умовах динамічних змін соціальних, політичних, економічних та культурних систем, що визначають, в свою чергу і актуальність змін та переорієнтацію особистості на креативний підхід щодо вирішення основних задач соціального педагога

Соціальний педагог виконує одну з головних ролей у розвитку креативності підлітків, оскільки підлітковий вік – період, коли креативність є важливим фактором їхнього особистісного зростання та готовності до життя в сучасному високорозвиненому суспільстві. Завдяки розвитку креативності, у підлітків є інструменти для вирішення завдань та розвитку унікальних здібностей, які стануть основою для досягнень у майбутньому. Останні наукові дослідження в галузі розвитку креативності підлітків вказують на ряд факторів та підходів, які соціальний педагог може використовувати у своїй роботі. Творчість завжди є результатом та віддзеркаленням суспільних відносин й соціокультурним аспектом розвитку суспільства, в якому вона розвивається. Вона органічно вписується у динаміку його розвитку та відображає характерні особливості та виклики сучасного суспільства. Ми погоджуємось з М. Каганом, який вважав, що: «творчість становить невід’ємну частину цієї соціокультурної системи». [48, с. 23].

"Behavioral Genetics" (2016): У цій книзі Роберт Пломін розглядає роль генетики в розвитку різних аспектів поведінки, включаючи креативність.

Науковець С. Безклубенко аналізував художню творчість, зокрема мистецьку, як: «одну з основних сфер соціальної діяльності та важливу

складову суспільства» [31, с. 23].

Ми погоджуємось з науковою позицією В. Павленка, дослідник підкреслює, що з «усіх духовних здібностей індивіда саме естетична творчість вважається справжньою творчістю, сприяючи розвитку особистості та її креативних здібностей, опосередкованих творчо-естетичною діяльністю як виявом вищих форм творчого потенціалу людини, засобом реалізації особистісної неповторності» [19, с. 197].

Ми погоджуємось з С. Ярмошенко, який вважає, що: «творчість представляє собою метод діяльності особистості, спрямований на створення інноваційних об'єктів, якостей, моделей поведінки і комунікації, нових концепцій та знань» [29]. Науковець відображає цей феномен у контексті новаторства та надає ряд словникових визначень, в яких «креативність» розуміється як: «творча сила або здатність бачити нові зв'язки та відступати від традиційних методів мислення» [там само].

Отже, наукове розуміння креативності становить базу формування і розвитку особистості, особливим типом детермінації в сучасних інваріантах життєдіяльності, у розвинутих формах є проявом раніше невідомого способу організації чи діяльності, тобто, інноваційної діяльності.

На основі аналізу наукових досліджень щодо розвитку креативності особистості ми прийшли до висновку, що креативність - це поняття, не може бути розглянутим виключно психологічний аспект, оскільки від механізмів, що сприяють розвитку креативності, залежать активність особистості та її результативність, а, отже, педагогічні технології взаємодії є визначальними в цілому

Отже, у сучасній педагогічній парадигмі креативність охоплює не лише здатність до творчості, але і включає комплекс інших особистісних якостей. У нашому дослідженні ми розглядаємо креативність як особистісну властивість,

та відносимо її до концепції особистісного підходу, що дозволяє розглядати цю властивість як щось, що може бути розвинутим і вдосконаленим.

Соціально-педагогічні аспекти розвитку кретивності перебувають в полі зору багатьох науковців.

Так, В.Моляко вважає, що творчість як діяльність, властива кожній особистості. Цей процес суттєво відрізняється від стандартизованих завдань, оскільки вимагає створення принципово нового або реконструкції старого і відомого шляхом аналогій, розуміння умови, вирішення завдань в нестандартних ситуаціях [13, с. 11].

Науковець В. Роменець розглядає творчість як прояв ідеї у конкретному результаті. За його точкою зору, цей результат не обов'язково має бути матеріальним, але здатен бути ідеальним. Дослідник відзначає важливість комунікативної функції творчості, оскільки саме вона є основою для комунікації, яка стає продуктивною завдяки оригінальності творчого результату. За словами В. Роменця, «оригінальність, передусім проявляється у творчому стилі людини та багатстві її індивідуальної культури» [23, с. 34]. Таким чином, шлях до досягнення креативності визначається як незаперечний етап розвитку від взяття на прокат та наслідування до досягнення оригінальності.

Психолог Т. Амабіль визначає новизну створеного продукту як ключову характеристику креативності як процесу. Вона розробила модель розвитку креативності, яка складається з чотирьох складових: соціальне середовище, мотивація завдання, навички, пов'язані з конкретною областю, і творчі процеси.

Так, дослідження Л. Виготського представляють креативність в соціальних відносинах перетворює свідомість, переробляє функції мислення, пам'яті, художньо-образних уявлень та встановлює нові зв'язки й відношення між ними. Мета виховання полягає у розвитку креативності задля ефективної соціальної адаптації, творчого мислення та самооцінки.

Проблема здібностей є центральною досліджень соціально-педагогічної галузі. Дослідження здібностей як «родових якостей людини» передбачає розуміння їх психологічної сутності й структури. Так, С. Рубінштейн розглядав здібності як «здатність індивіда виконувати певну діяльність з легкістю і здатність застосовувати засвоєні знання і навички з одного виду діяльності в іншому» [49, с. 33]. Він вважав, що розвиток здібностей є результатом взаємодії задатків і процесу ціленаправленого розвитку. Здібності не обмежуються лише знаннями і навичками; вони взаємопов'язані і формуються в процесі здобування нових компетентностей.

Науковець Б. Теплов підкреслював важливу роль задатків у розвитку креативних здібностей і вказував, що здібності не можна повністю зводити до задатків. Його аргумент був таким, що природні передумови розвитку не завжди мають чітку якісну визначеність і не містять змістовного компоненту. Він вважав, що психічні властивості, як і здібності, формуються під впливом умов функціонування особистості.

В структуру креативних здібностей різні науковці сприймали по-різному, адже кожен включав важливий, на його думку компоненти, оскільки структура залежала від конкретного виду діяльності, в якій ці здібності розглядалися. За їхньою думкою, будь-яка діяльність, включаючи креативну, містила в собі елементи знань, вмінь, навичок, операцій та пов'язаних з ними психічних особливостей, необхідних для успішного виконання завдань. Вони вважали, що існує взаємозв'язок між знаннями і здібностями і виглядає він таким чином: накопичення знань залежить від здібностей, а з іншого боку, знання сприяють розвитку здібностей.

Уміння визначались тим, які змістові компоненти направляють діяльність та забезпечують її продуктивність. Вся діяльність включає в себе різні дії: когнітивні, розумові, практичні. Деякі з цих дій, при повторенні, стають операціями. Г. Костюк наголошував на важливості розрізнення між здібностями

особистості і фактичним рівнем знань, вмінь і навичок. Він стверджував, що творчі здібності проявляються не лише в засвоєнні та використанні наявних знань, але і в здатності розв'язувати нові, не відомі завдання та створювати нове на основі сформованих знань. Отже, знання ядром вважалися структури креативних здібностей.

Погляди Б. Теплова на інтегративний характер здібностей стали об'єктом подальших досліджень у роботах авторів, таких як С. Максименко і В. Рибалка. Науковці розглядають інтегративний характер структури особистості та відображають його в структурі здібностей.

Науковець Н. Лейтес наголошував, що обдарованість людей виявляється не тільки через їх освіченість, але й через різницю в зусиллях, які вони вкладають у здобуття компетентностей, в різних рівнях їх засвоєння і в способах, якими вони користуються цими компетентностями.

Аналіз наукових праць щодо розвитку креативних здібностей підлітків дає нам можливість представити ключові аспекти природи та еволюції здібностей. По-перше, здібності є фундаментальними атрибутами особистості, які мають комплексний характер і проявляються у спрямованій діяльності, визначаючи її успішність. По-друге, креативні здібності особистості являють собою вираження єдності та взаємозв'язку з різними якостями. По-третє, креативні здібності підлітка виявляються у взаємодії компонентів їх структури. По-четверте, креативні здібності представляють собою внутрішні потенції особистісного розвитку, які розвиваються під впливом зовнішніх чинників, зокрема соціальних, в рамках спеціально організованої діяльності.

Науковці виокремлюють загальні та спеціальні здібності. Спеціальні здібності, які формуються в конкретних видах діяльності, були об'єктом вивчення в працях науковців Б. Теплова, С. Науменко, К. Тарасової, Л. Уманського, В. Крутецького, Л. Жабицької, В. Ягункова, В. Моляко, та інш..

Вищезгадані науковці визначають різноманітні спеціальні здібності, які сприяють успішному виконанню конкретних видів діяльності.

Загальні здібності включають комплекс властивостей особистості, які допомагають в оволодінні компетентностями та під час виконання різних видів діяльності. Вони є фундаментом успішної пізнавальної діяльності людини і включають загальні когнітивні здібності, такі як розумова активність, критичне мислення, самостійність, орієнтація на розв'язання завдань, концентрація уваги, швидка і стійка пам'ять і т. д. Ці загальні навички є необхідними для успішної діяльності в будь-якій галузі й визначають основу пізнавальної працездатності людини, особливо креативність.

Аналізуючи загальні здібності як сукупність психодинамічних характеристик особистості, які визначають її готовність до широкого спектру діяльності, в першу чергу маємо усвідомити, що активність і саморегуляція внутрішніх процесів відіграють провідну роль у структурі загальних здібностей. За В. Моляко, ці елементи є «універсальними складовими загальних здібностей і взаємодіють з спрямованістю на вирішення завдань та розумовою активністю, що становлять основу для виявлення різних видів діяльності, включаючи творчу» [39, с. 16]. Таким чином, креативні здібності будемо розглядати в контексті загальних здібностей.

Визначаючи загальні здібності як сукупність потенційних і реалізованих психодинамічних характеристик особистості, що визначають її готовність до різноманітної діяльності, Н. Лейтес вказує на ключову роль активності і саморегуляції як внутрішніх умов здійснення діяльності. За думкою автора, ці аспекти є основними компонентами в структурі загальних здібностей. Орієнтація на розв'язання проблеми (саморегуляція) та розумова активність (інтелект) у їх взаємодії утворюють основу для здібностей до різних видів діяльності, включаючи творчу сферу [33, с.593]. Отже, творчі здібності слід розглядати в рамках загальних здібностей.

Навіть при широкому застосуванні тестових методик для прогнозування майбутніх інтелектуальних досягнень, теорія інтелекту стала предметом вагомої критики. У цьому контексті Р. Кеттел розробив ієрархічну модель, що складалася з двох ключових компонентів: «рухомих здібностей» і «кристалізованих здібностей». Окрім цих основних аспектів, Р. Кеттел виділив ще три додаткові: «візуалізація» – здатність працювати з образами при вирішенні різноманітних завдань; «пам'ять» – здатність зберігати і відтворювати інформацію; «швидкість» – здатність підтримувати високий темп реакцій [38, с.323]. Отже, замість однозначного «загальног» інтелекту, Р. Кеттел вказує на існування різних механізмів. Він доводить, що інтелект має складну структуру, і здібності до творчості не є ідентичними інтелекту.

За науковими дослідженнями проблеми творчості та креативних здібностей, проведеними в рамках теорії інтелекту, переважно виникло практичне спрямування, яке мало на меті вивчення значної кількості особливостей інтелектуальної діяльності людини. Проте ці дослідження не розкривали взаємозв'язку, групування та кореляції цих характеристик, а також вплив кожної з них на продуктивність людської свідомості. Згідно з висновками вчених, фактори розумової обдарованості, хоча й не збігаються із загальним інтелектом, визначаються оперативною здібністю розуму і об'єднуються терміном «креативність» (загальна творча здібність).

У ході нашого дослідження ми використовували концепцію креативності, яку визначив А. Маслоу. Він розглядав креативність як «взаємодію з продуктивністю та обмежував це поняття традиційними сферами людської діяльності. За його науковою позицією, творче життя проживають не лише художники, поети та композитори, але й науковці-теоретики, художники, письменники та винахідники». [35, с. 22] Він розглядав креативність як особливість окремих професій, що робить той чи інший вид діяльності творчим.

У розумовій діяльності людини науковці виділяють дві основні категорії: пізнавальну (інтелектуальну) і креативну діяльність. Вперше спробу аналізу та систематизації інтелектуальних (пізнавальних) здібностей було проведено В. Дружиніним. В рамках теорії загальних здібностей він розглядає інтелект (вміння вирішувати завдання на основі застосування наявних знань), навченість (здібність до засвоєння знань) і креативність (здібність творчо використовувати знання за допомогою уяви і фантазії). Він також зауважує, що «будь-яка пізнавальна здібність може бути оцінена через показники результативності інтелектуальної діяльності. Серед таких показників можуть бути характеристики змісту та результатів інтелектуальної діяльності (наприклад, оригінальність ідей, точність і повнота відображення ситуації в пізнавальному образі, успішність засвоєння знань, вмінь та навичок), а також процесуальні та динамічні характеристики (такі як швидкість реакції та темп навчання)» [7, с.32].

Ми погоджуємось з науковою позицією Т. Lubart, що креативність можна також визначити як процес створення чого-небудь, яке є як унікальним, так і має цінність або характеризується неповторністю, експресивністю та винахідливістю [45]. Хамід Раджей Різі висловив оригінальний погляд на сутність креативності, описавши її як «розумову здібність генерувати нові ідеї у будь-якій області». Отже, креативність визначається не лише отриманими знаннями чи науковою діяльністю, але як «навичка, яку можна покращувати за допомогою різних методів. Таким чином, креативність може бути розглянута як стійка здатність генерувати новаторські ідеї незалежно від часу, віку, методу, стилю, шляху, технологій, уподобань, обставин і обмежень» [45, с.112].

В ході нашого дослідження, що стосується розвитку креативності підлітків, ми приходимо до висновку, що у них формується бажання для створення нових винаходів та вираження власних думок у найоригінальніший спосіб. Наприклад, це може включати малюнок до прочитаної книги, підбір власної мелодії до відомого тексту, імпровізацію, обробки та інші творчі вияви. Наше дослідження

підтверджує, що творчість підлітків є найбільш ефективним інструментом для стимулювання їхнього креативного розвитку.

Отже, проаналізувавши соціально-психологічні та соціально-педагогічні джерела, можна відзначити, що креативність визначається як вид діяльності, який породжує щось інноваційне і раніше невідоме. Цей процес виходить із розуміння накопиченого досвіду і формування нових комбінацій компетентностей та ідей.

Особливу увагу дослідники розвитку креативних здібностей акцентують на значущій ролі пізнавальних процесів, зокрема мислення. Мислення, як механізм адаптації за концепцією Ж. Піаже дозволяє виявляти причинно-наслідкові зв'язки об'єктів та явищ, розкривати їхню внутрішню сутнісну ознаку. Людина, здобуваючи компетенції через мислення, ефективно розв'язує нові завдання та орієнтується в нових ситуаціях. Якість мислення проявляється в форматі абстрагування, наявності загальних понять, здатності перетворювати отриманий продукт в інших цілях, розподіляючи увагу не лише на основних можливостях отриманого продукту, а й на додаткових, які, власне, і дають потенціал для креативних рішень.

Так, науковці Л. Анциферова, О. Матюшкін, та інші підтверджують, що «мислення, як процес узагальненого та опосередкованого пізнання дійсності, завжди містить елементи творчості» [11, с. 33]. Роль цих елементів може бути різноманітною, зокрема вона виявляється високою при власне креативному мисленні. Новизна проблеми створює новий підхід до її вирішення, що відкриває можливості креативного мислення, такі як включення евристичних (пошукових) спроб, синтезу в ході змістовного аналізу, визначення нових ознак об'єкта шляхом його поєднання з іншими предметами та явищами. Креативне мислення визначається високою новизною результатів, особливістю процесу та суттєвим впливом на розумовий розвиток.

Концепція «латерального мислення» (бічного), як основи творчості, була запропонована Е. де Боно і К. Клюге. Відповідно до цієї концепції, «латеральне мислення дозволяє мислити нестандартно, приносячи велике задоволення та радість. Якщо шаблонне мислення не ефективно для вирішення проблем, то виникає потреба у нових ідеях, для яких необхідне нешаблонне мислення. Ця здатність до нешаблонного мислення пов'язана з особливостями інтелекту та методами мислення, а не лише його високою розвиненістю». [38, с.37]

У дослідженнях процесу розвитку креативних здібностей, особливу актуальність набуває діалогічна взаємодія в соціальному оточенні, сприяючи творчому розвитку підлітка. Семантичний аспект діалогу, який описується як «вид мовлення, що реалізується в процесі обміну репліками, висловлюваннями двох або кількох співрозмовників, характеризується ситуативністю та малою організованістю» [13, с.54], в нашому розумінні виявляється спрощеним, оскільки акцентується лише на комунікативній функції діалогу, ігноруючи інший, розглянутий нами компонент здібностей.

Інше тлумачення діалогу, як «процес комунікативної взаємодії реальних або уявлених партнерів, в ході якого відбувається не просто обмін інформацією, а виявлення точок зору, смислових позицій, ціннісних орієнтацій та особистісних смислових партнерів» [16, с. 85], на наш погляд, акцентує на інтерактивній функції, а саме на здатності взаємовпливу суб'єктів діалогового спілкування. Таким чином, мова йде про здібність до креативного діалогу та міжособистісної взаємодії, що виявляється важливим і необхідним для творчої діяльності.

В рамках гуманізації освіти, діалог розглядається як специфічна форма обміну духовно-особистісним потенціалом і спосіб взаємодії між педагогом і пілітком. За словами Ю. Овод, діалог представляє собою «активне комунікативне середовище, складниками якого є механізм становлення і

самообґрунтування особистості в умовах широкоспекторності культур» [18, с. 235].

Як ключовий елемент у структурі креативних здібностей, комунікація на засадах діалогу, відповідно до С. Курганова, співпрацює із зовнішнім та внутрішнім культурним простором особистості. Згідно з позицією науковця, діалог у свідомості дитини (і соціального педагога) виступає як «голоси» поета (художника) і теоретика, стаючи основою для супроводу креативного мислення особистості. У своїх дослідженнях А. Волинець підкреслює важливість врахування різних позицій, які конфліктують у свідомості підлітка та соціального педагога, в культурі та мистецтві. За його словами: «врахування багатоваріантності та принципової діалогічності цих голосів є шляхом до вирішення суперечностей між вивченням культурних досягнень і наданням кожному з них простору для саморозкриття» [3, с. 12].

Отже, комунікативна складова, як важливий компонент креативних здібностей, представляє собою багатофункціональний процес, спрямований на досягнення головної мети освітнього процесу - формування креативної особистості учня 5-9 класів під час виховної діяльності. За наукової позиції В. Семиченко, такий підхід до виховання визначається як «організоване, цілеспрямоване введення дитини у сферу культури за допомогою щоденного відтворення в індивідуально визначеній формі культурних досягнень людства» [27, с. 10].

Ми розглядаємо процес виховання як творчий розвиток особистості, приділяючи особливу увагу формуванню саме креативних здібностей. Це напрямок виховання має визначальне значення для успішної соціальної адаптації та самореалізації особистості у різних сферах життєдіяльності.

Отже, в проаналізованих наукових дослідженнях є спільні риси у тому, що креативність розглядається як процес, в якому взаємодіє набуття нових знань, навичок і вмінь з розвитком здібностей до креативної діяльності. Цей процес

включає в себе активний пошук оригінальних підходів до вирішення проблем і завдань, призводячи до створення абсолютно нового продукту чи ідеї, яка може мати індивідуальну об'єктивну або суб'єктивну новизну. Важливо відзначити, що здібності є обов'язковою частиною творчого процесу і, отже, їх слід розглядати в контексті цього процесу. Кожен з науковців виокремлює певні компоненти здібностей, відповідно до своїх уявлень про креативність та залежно від цілей свого дослідження, орієнтованих на те, як вивчені компоненти визначають успіх у певному виді діяльності.

1.2. Робота соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків.

Сучасні науковці, розглядаючи проблему розвитку креативних здібностей, ведуть розмову про супровід креативних здібностей, оскільки в контексті супроводу здійснюється таке: «забезпечення комплексу правових, психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, соціально-медичних, інформаційних послуг, залучення, у разі потреби, інших фахівців з різних установ та організацій» [21, с.2]

У сучасній науці існують дві точки зору на творчість. В контексті першої, представники вважають, що мислення, як процес, вже є творчим (нетворчого мислення не існує). Найбільш розповсюджене визначення творчого мислення базується на характеристиці його за продуктом діяльності.

Творчість визначається як діяльність людини, що створює нові матеріальні і духовні цінності, обладнані громадською важливістю. Даний критерій застосовується до оцінки праці видатних вчених, художників, які створюють суспільно важливі продукти. Проте елементи творчості проявляються і у дітей в грі, праці, навчальній діяльності, де відбувається виявлення активності, самостійності мислення, ініціативи, оригінальності суджень, творчої уяви.

Мислення завжди має творчий характер, оскільки воно спрямоване на відкриття нових знань. Наприклад: там, де немає зразка, а учень сам знаходить щось нове, нехай суб'єктивно нове (наприклад, спосіб вирішення задачі), тут виступає творче мислення.

У теорії та практиці роботи соціального педагога питанню супроводу креативних здібностей наразі не приділяється належної уваги, але зрозуміло одне, що розвиток креативних здібностей школярів не може відбуватися без постановки і вирішення найрізноманітніших завдань. Завдання - це початок, вихідне ядро пізнавального, пошукового і творчого процесу, саме в ньому виявляється перше пробудження думки. Проте, в практиці роботи соціального педагога, в більшості випадків використовуються репродуктивні завдання, що орієнтують учня на однозначні відповіді, не активізуючи його мисленнєвої діяльності. За даними деяких дослідників, лише 10% завдань викликають сенсорні продуктивні процеси творчого бачення, самостійного спостереження, привертання уваги, швидкості охоплення. Серед них є завдання, які стимулюють пізнавальну активність школярів, містять елементи невідомості, протиріччя, тобто завдання творчого рівня.

Науковці, досліджуючи природу вирішення нових та невідомих завдань особистістю, так і не зійшлись в одній відповіді. Наука має лише деякі дані, які частково дозволяють описати процес розв'язання такого роду завдань людиною, охарактеризувати умови, які сприяють або заважають знаходженню правильного рішення.

Деякі науковці (Гілфорд Дж., Моляко В., Ровинець В. та інші) вважають творчі здібності вершиною або зенітом процесу мислення. Творчість (або творчі здібності) відноситься до здатності людини знаходити багато унікальних, але водночас доцільних відповідей на проблему, у якої немає одного єдиного правильного рішення. Дж. Гілфорд визначає «здатність до творчості як приклад дивергентного мислення, яке породжує більше одного прийняттого рішення

проблеми, на відміну від конвергентного мислення, яке породжує одне правильне рішення» [33, р.554].

У своїх наукових працях Дж. Гілфорд розрізняв інтелект та креативні здібності. Він писав: «здатність до творчості відрізняється від інтелекту, який є мірою вербального знання та інтелектуальних навичок. Вона також відрізняється від мудрості як практичного розуму та від невисловленого словами знання, кожне з яких являє собою поєднання знань та мислення в застосуванні до знаходження правильних відповідей на проблеми реального світу»[33, 570]

Іншими словами, здатність до креативності є унікальною серед всіх процесів мислення, оскільки інші вимагають, щоб ми рухалися від фактів до єдиного рішення, тоді як здатність до креативності вимагає, щоб ми рухалися від фактів до багатьох рішень.

Здатність до креативності проявляється передусім у: «здатності отримувати багато абсолютно нових, але водночас відповідних рішень проблеми, тоді як інтелект проявляється передусім у знаходженні єдиного правильного рішення. Здатність до творчості використовується для розширення можливостей, тоді як інтелект — для їх судження» [там само].

Як основний критерій творчості часто розглядається як оригінальність мислення, тобто здатність надавати відповіді, які значно відхиляються від звичайних. Оригінальність виражає ступінь неподібності, нестандартності, неочікуваності запропонованого рішення серед інших стандартних рішень. Оригінальність виникає з подолання «правильного», очевидного, загальноприйнятого.

Творчий характер мислення проявляється в таких його якостях, як гнучкість, оригінальність, легкість, глибина мислення відсутність стереотипів, відсутність гнучкості, рухливість.

Ці всі якості характеризують креативну особистість. Протилежними якостями є інертність, шаблонність, стереотипність, поверхневість мислення. Вони дуже важливі в житті, оскільки дозволяють швидко розв'язувати стандартні завдання. Проте інертність дуже шкідлива в креативності та в супроводу креативних здібностей. Ми погоджуємось з М. Твердохліб, яка в наукових розвідках приходиться до висновку, що «в основі креативних здібностей лежать загальні розумові здібності. Не обов'язково, що високий рівень супроводу інтелектуальних здібностей передбачає добре розвинуті творчі здібності»[27, с. 63]

Сучасними науковими дослідженнями доведено існування особливого виду обдарованості — креативної, тобто здатності до творчого перетворення в різних сферах життєдіяльності. креативна обдарованість не пов'язана однозначно з інтелектом. Як вказує відомий авторитет у галузі обдарованості Е. Торранс, якби ми виявляли обдарованих дітей на основі тестів на інтелект, ми відсіяли б 70% найбільш творчих та креативних серед них.

Звичайно вважається, що творчість проявляється у створенні певного продукту (матеріального чи мислинневого — наприклад, розв'язок задачі), якщо цей продукт є новим, оригінальним, тобто творчим. Ми погоджуємось з вченими, які вважають, що творчість — це реалізація людиною власної індивідуальності; при цьому взагалі не обов'язково створення якогось продукту. Але індивідуальність вказує на факт існування індивіда; індивідуальність — це певна жива цілісність. Саме так вона розуміється в біологічних науках. Поняття індивідуальності вказує на те, що один індивід не схожий на іншого; ці відмінності між індивідами вивчаються в науці як індивідуальні.

Начасі розвиток креативних здібностей підлітків є одним із ключових викликів, які стоять перед освітою в сучасних умовах життя. Зміни в усіх сферах відбуваються непомірними темпами. Обсяг інформації подвоюється кожні два роки. Знання застарівають швидше, ніж людина встигає їх

реалізувати. Щоб успішно жити та діяти в сучасному світі, важливо постійно бути готовим до змін, зберігаючи при цьому свою унікальність.

У науково-педагогічних розвідках підлітковий вік визнається як період від 10 до 15 років. Учні цього вікового проміжку характеризуються інтенсивним розвитком інтелекту. Когнітивні операції, засвоєні на молодшому шкільному етапі, набувають формально-логічної природи, розвивається вміння класифікувати, використовувати аналогії та узагальнювати, а також виробляється здатність виконувати інтелектуальні та творчі завдання різними методами. Учні саме цього віку виявляють потребу в інтелектуальних викликах, які вони виконують з позитивними емоціями, що сприяє адекватному сприйняттю явищ та об'єктів соціуму.

Підліткове сприйняття характеризується вибірковістю, цілеспрямованістю та органічним поєднанням із всіма пізнавальними функціями. Цей вік виявляє особливу чутливість до музичного сприймання, що сприяє художньо-образному осмисленню музичних творів, що, в свою чергу, динамічно впливає на творче мислення. За словами В. Остроменського [18, с. 28], засвоєне підлітком зерно людської мудрості стає основою для створення «перцептивного еталону» – моделі аудіотворчого образу. У підлітковому віці ця модель є особливо пластичною. Ми погоджуємось з позицією В. Остроменського, що : «прагнучи знайти відповідність цій моделі в нових творах і, не знаходячи адекватного змісту та способів його втілення, підліток переносить знання з відомого на невідоме, причому відоме виступає як модель для невідомого. Сформована модель застосовується до нових умов, сприяючи глибшому розумінню та розширенню можливостей особистісного освоєння музики» [18, с. 31].

Наближення підлітків до теоретичного мислення визначається як стимул для супроводу їхньої креативності. Учні вікової категорії 10–15 років з інтересом займаються різними видами художньої творчості, отримуючи задоволення від самого творчого процесу та від його результату. Вони

освоюють не лише техніку виконання, а й естетичні еталони, методи відображення світу в мистецтві та художньому стилі. Досягнення цього контексту обумовлено елементарними вподобаннями, естетичною позицією та мотиваційними орієнтаціями підлітка.

Підліток, маючи досвід креативної діяльності, використовує його для розв'язання практичних завдань, легко переходить між різними видами діяльності, критично оцінює їх, виражає власну думку та глибоко переживає досвід поразки. У більшості підлітки мають бажання розширювати свої компетентності, розширювати власний емпіричний досвід. Будь-яка діяльність може для них специфічною потребою, яка за умови, якщо взаємодіє з їхніми почуттями та враженнями від цієї діяльності.

Цікавість підлітка спонукає його до поглиблення знань, підвищення рівня освіченості та духовності, виступаючи мотиваційним вектором подальшого супроводу. Такого роду орієнтації активізують самостійність та активність у вивченні різних аспектів реальності.

Самоусвідомлення є основним аспектом супроводу підлітків, виражається воно виникненням рефлексії та відкритті себе як особистості. Підліток розглядає власні можливості, порівнює себе з іншими та шукає відповіді на фундаментальні питання про свою ідентичність та призначення. Самоусвідомлення впливає на уявлення підлітка про час та простір його життя. Розвиток цього аспекту стає основою для організації творчої діяльності, оцінки власних дій та внутрішніх конфліктів, які сприяють саморегуляції та самовдосконаленню особистості. Позитивне наповнення цього процесу є важливим у виховному середовищі освітнього закладу.

Розвиток мотиваційних орієнтацій є ключовим для супроводу креативних здібностей підлітків, сприяючи активізації та інтенсифікації пізнавального процесу. Мотивація визначає спрямованість та регуляцію дій підлітка, його

емоційне напруження в часовому аспекті. Мотив, як об'єкт потреб, є основою творчості особистості та виявляється у його переживаннях.

За допомогою мотивації формуються сталі інтереси підлітка та зацікавленість, що виступає як сильна стимуляція для поглиблення знань, підвищення освітнього рівня і духовного супроводу, забезпечуючи результативність креативності у різних сферах життя.

За словами О. Леонтьєва: «мотив є об'єктивною потребою, яка конкретизується в конкретних умовах і визначає напрямок діяльності підлітка. Під впливом мотиву особистість виконує дії, які згодом стають пріоритетними завдяки перетворенню мотива в ціль. Досягнення цілі стає особистісним мотивом, оскільки спостерігається зміна вектора мотива зовнішнього на внутрішній, що свідчить про те, що мотив стає невід'ємною частиною особистості. Це пов'язано з здатністю підлітка до саморегуляції діяльності і поведінки, що виступає важливою складовою мотиваційно-орієнтаційного компоненту творчих здібностей» [3, с.9].

При розгляді різних тлумачень терміну «когнітивне» в контексті креативних здібностей підлітків, маємо вказівку на відтворення у свідомості підлітків концептуальної структури компетентностей щодо певної предметної області. Іншими словами, це представляє собою систему понять, яку особистість усвідомлює та інтерпретує в міру своєї усвідомленості тією чи іншою предметною областю.

Самостійна пізнавальна діяльність підлітків реалізується через виконання різноманітних завдань, в яких важливе місце відводиться мисленнєвим процесам. Це означає, що вони виконують різні дії та операції для вирішення конкретної проблеми, що дозволяє абстрагувати та узагальнювати дійсність у її основних рисах, зв'язках та взаємозв'язках. Серед таких дій важливе значення мають аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, визначення послідовності операцій для конкретних дій учнів, планування їх практичного застосування,

застосування комплексу дій та самоаналіз результатів відповідно поставленої мети.

Цей процес сприяє супроводу креативних здібностей, необхідних для практичної реалізації різними видами діяльності, таких як набуття знань, знаходження оригінальних ідей, асиміляція нової інформації в контексті завдань, вибір оптимальних шляхів і засобів вирішення задач, а також перенесення набутих компетенцій у нові умови. Зазначені здібності можна віднести до когнітивного компонента в структурі креативних здібностей.

Крім того, важливою частиною креативних здібностей є емоційно-вольова складова. Роль емоцій у виховному процесі набуває особливого значення, оскільки підлітки включають у свій пізнавальний процес не лише мисленнєві аспекти, але й почуття та емоції. Це розкриває їхнє суб'єктивне ставлення до соціокультурної реальності та до себе.

Воля, як ключовий регулятор дій та вчинків учнів, виявляється в різних аспектах їх пізнавальної, емоційної, практичної та художньо-творчої діяльності, долаючи внутрішні та зовнішні труднощі. Дослідниця Т. Садова підкреслює, що «розвиток волі, який є складовою виховання учнів, пов'язаний з формуванням їхнього ставлення до реальної дійсності. Особливий акцент робиться на практичному формуванні волі, оскільки вольові якості набувають розвитку лише у ситуаціях, які вимагають їх прояву» [24, с. 354]. Автор стверджує, що надзвичайно важливим є «формування особистості, яка має стійку світоглядну позицію, систему гуманістичних та загальнолюдських цінностей. Ці цінності дозволяють особистості здійснювати свідомий вибір адекватної поведінки та регулювати її, керуючись емоційно-естетичними орієнтирами» [24].

Отже, розвиток креативних здібностей підлітків стає одним із основних завдань сучасної професійної діяльності соціального педагога. Для досягнення цього необхідна спеціальна освітня технологія, яка дозволить розвивати

унікальний творчий потенціал кожного учня, зберігаючи при цьому масовість освіти.

1.3. Форми та методи роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків в умовах воєнного стану

У сучасному освітньому просторі модернізації усіх сфер соціокультурного життя та переформатування соціуму, сектор освіти означено низкою завдань, пов'язаних з виникненням нових ідей, знань та технологій. Це вимагає від особистості компетентностей адаптуватися до змін у соціальному оточенні, швидко засвоювати нову інформацію та відтворювати в іншому, видозміненому вигляді. Також важливим стає можливість приймати креативні рішення відповідно як власної самореалізації так і соціально-професійного зростання громадянина держави. Концепція «Нова українська школа» (2016) визначає завдання створення умов для безпечного всебічного розвитку особистості як ключової цінності суспільства. Це досягається шляхом виявлення її природжених задатків, здібностей, обдарувань і талантів. Важливою складовою сучасної освіти є підтримка та розвиток дітей з творчим потенціалом, що визначено як ключовий пріоритет у державних нормативних документах, таких як Закон України «Про освіту» 2017р., концепція «Нова українська школа» 2016р., Національна програма «Діти України» 1996р., Державна цільова соціальна програма «Молодь України» 2016 р., Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті 2017 р., Указ Президента «Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді» 2010р. та інші.

На основі аналізу матеріалів нашого дослідження, можна зробити висновок стосовно того, що соціально-педагогічний супровід креативних здібностей особистості відзначається декількома характеристиками: цілеспрямованістю,

комплексністю, безперервністю, тривалістю у часі, вмотивованістю та можливістю моніторити результат. Слід відзначити, що соціально-педагогічний супровід креативних здібностей особистості представляє інтегровану методику, спрямовану на підтримку особистісного розвитку, виховання, соціалізації, самореалізації та самовизначення. У цьому контексті соціальний педагог повинен володіти не тільки методами діагностики, консультування, проектування, але й здатністю до аналізу різноманітних ситуацій, планування дій та співпраці з усіма учасниками освітнього процесу. Це комплексно спрямовується на створення сприятливих умов для успішної самореалізації дитини, розкриття її здібностей і талантів.

Ми погоджуємось з науковою позицією О. Протас, яка вважає так: «основною метою супроводу розвитку креативно обдарованих дітей загальноосвітнього навчального закладу має бути - створення сприятливих умов для їх творчого розвитку і саморозвитку, задоволення інтересів, формування суб'єктної позиції, що дають змогу успішно засвоювати та застосовувати знання, уміння, креативний потенціал, розширювати соціальний досвід, проявляти активність в різних видах діяльності, успішно соціалізуватися та творчо реалізовувати себе в суспільстві» [21, с 5.]

На основі матеріалів нашої роботи, визначаємо основні завдання стосовно ефективного здійснення соціально-педагогічного супроводу креативних здібностей дітей підліткового віку.

Виявлення обдарованих дітей визначення осіб із креативним обдаруванням. Вивчення соціального статусу та впливу соціуму дослідження соціального статусу та впливу оточуючого середовища на поведінку обдарованих дітей. Вивчення умов життя, виховання та розвитку аналіз умов проживання, виховання та розвитку дітей, оцінка їхніх потреб.

Виявлення інтересів, нахилів, визначення інтересів, нахилів та здібностей обдарованих дітей. Створення умов для реалізації креативних здібностей

забезпечення умов для виявлення та реалізації індивідуальних творчих здібностей, активізація ресурсів особистості для подальшого розвитку.

Залучення до гурткової роботи сприяння участі обдарованих дітей у гуртковій діяльності. Розвиток життєвих компетенцій та критичного мислення спрямовання на розвиток важливих життєвих компетенцій, критичного мислення та формування позитивних ціннісних орієнтацій.

Створення сприятливого соціально-психологічного клімату забезпечення позитивного соціально-психологічного клімату в класі та навчальному закладі. Сприяння взаєминам з однолітками, педагогами, батьками формування підтримки та взаєморозуміння між обдарованими дітьми, вчителями та батьками.

Оптимізація змісту та форм соціально-педагогічної просвіти адаптація та оптимізація методів та форм соціально-педагогічної просвіти педагогічних працівників та оточення дітей. Розвиток психолого-педагогічної компетентності забезпечення розвитку психолого-педагогічної компетентності педагогічних працівників та соціального оточення.

Просвітницька робота з батьками здійснення освітньої роботи з батьками обдарованих дітей. Співпраця з учасниками освітнього процесу реалізація ефективної співпраці між навчальним закладом, сім'ями та місцевими громадами для вирішення сучасних завдань соціально-педагогічного супроводу креативно обдарованих дітей.

Проблемно-пошуковий метод є педагогічною стратегією, спрямованою на розвиток творчого мислення, аналітичних та самостійних навичок учнів. Метод, пов'язаний із самостійним пошуком та відкриттями здобувачів освіти істин, відомий як проблемно-пошуковий. Суть цього методу полягає в наступному: перед здобувачами освіти ставиться завдання чи когнітивна задача, і підлітки, за участю педагога або самостійно, вивчають шляхи та можливості її вирішення. Підлітки формують гіпотези, аргументують, розмірковують, надають докази.

Цей метод навчає дітей мислити самостійно, творчо, формує у них елементарні навички дослідницької діяльності. Цей метод включає розв'язання конкретних проблем або виконання завдань, які вимагають від дітей використання власної ініціативи та творчого підходу. Основні риси проблемно-пошукового методу включають: формулювання проблем. Діти визначають конкретні проблеми або завдання, що вимагають розв'язання чи дослідження.

Самостійність та ініціатива визначається тим, що учасники беруть активну участь у визначенні теми дослідження та виборі методів розв'язання.

Аналіз та дослідження підлітки самостійно здійснюють аналіз проблеми, збирають необхідну інформацію, розв'язують завдання. Метод сприяє розвитку творчого мислення, оскільки діти шукають нетрадиційні рішення та виявляють новаторський підхід до проблем. Зазвичай реалізація цього методу включає в себе елементи групової роботи, що сприяє обміну ідеями та розвитку комунікативних навичок.

В результаті використання цього методу, здобувачі освіти застосовують отримані знання та навички для реального розв'язання проблеми чи виконання завдання. Метод включає етап аналізу та самооцінки результатів, що сприяє розвитку мета когнітивних навичок. Проблемно-пошуковий метод дозволяє поєднувати знання з різних предметних областей для розв'язання комплексних завдань. Педагог виступає в ролі фасилітатора, сприяючи розвитку навичок учнів та направляючи їхню діяльність. Метод дозволяє соціальному педагогу створювати завдання, які викликають інтерес та мотивацію учнів до активного навчання.

Стимулювання самовираження у підлітків може включати в себе різноманітні методи та підходи, спрямовані на розвиток їхніх креативних здібностей.

Творчі завдання виконання підлітками цікавих та надихаючих творчих завдань, які дозволять їм виразити свої ідеї та почуття. До прикладу, просимо їх створити власний твір, композицію, поезію чи ілюстрації.

Використання сучасних технологій, такі як відео, аудіо або веб-платформи, для створення власних мультимедійних творів. Це може включати відеоблоги, аудіо-подкасти, графічні дизайни тощо. Організація спеціальних творчих лабораторій або майстер-класів, де підлітки можуть експериментувати з різними видами мистецтва, такими як живопис, скульптура, музика тощо. Стимулювання створення особистих творчих журналів, де підлітки можуть вільно виражати свої думки, ідеї, мрії та спостереження. Залучення до колективних креативних проєктів, де спільна робота з іншими може збагатити їхні власні ідеї та підходи. Підтримка розвитку індивідуального художнього стилю, допомагаючи їм виявити свої унікальні та особисті риси в творчості. Організація виставки або участь в публічних показах креативних робіт, де підлітки можуть демонструвати власні досягнення та отримання визнання. Заохочення розглядати власні твори та творчий процес критично, сприяючи саморефлексії та пошуку самовираження.

У контексті соціально-педагогічного супроводу креативних здібностей підлітків, виявлення власного стилю є складним і багатогранним процесом..

Створення сприятливого середовища для вільного самовираження учнів та вираження їхніх ідей та поглядів важливе для розвитку креативних здібностей.

Відкриті дискусії та обговорення: Забезпечення можливості учням висловлювати свої думки та ідеї в класі під час обговорень, дебатів чи групових проєктів. Заохочення дітей аналізувати ідеї, висловлювати критичні думки і розмірковувати над альтернативними поглядами. Мистецькі проєкти та виставки організація шкільних мистецьких заходів, де підлітки можуть представляти свої роботи та спілкуватися з глядачами. Створення спеціальних місць у класі, де учні можуть працювати над своїми творчими проєктами та

спільно творити. Підтримка та заохочення різноманітності індивідуальних виразів, дозвіл на різні підходи до творчості. Надання конструктивного фідбеку щодо креативних робіт учнів, щоб стимулювати розвиток креативних здібностей підлітків.

Організація та управління соціально-педагогічним супроводом креативних здібностей підлітків базується на ефективній взаємодії учасників процесу, виходячи із закономірностей тенденцій розвитку явища креативні здібності. Соціально-педагогічна технологія, основа якої – спільна творча діяльність, взаємна творчості учасників цього процесу, їх взаєморозуміння та взаємопроникнення в духовний світ, оптимізує процес соціально-педагогічного супроводу. Співробітництво, яке є необхідною частиною творчої діяльності, виражається у суб'єкт-суб'єктних відносинах, в яких виявляється самостійність, добровільність, висловлення особистої точки зору та ідей щодо розв'язання проблеми, а також відсутність авторитарності. Моделювання ситуацій співробітництва визначає нові відносини в системі передбачаючи співпрацю, співтворчість, співпереживання та співдружність.

Позаурочна творча діяльність, спрямована на співробітництво, включає соціальні інститути, такі як школа, сім'я і соціальне середовище, які впливають на формування особистості підлітка. Компетентне управління, співпраця з батьками та вплив на суспільні та державні інститути захисту дітей є ключовим для реалізації цієї ідеї.

Окрім вищеназваних особливостей даного процесу, визначаємо високий рівень мотивації, усвідомлення необхідності удосконалення компетентностей з актуалізацією творчого мислення, що відповідає сучасним соціальним нормам. Диференційовані творчі завдання, розроблені з урахуванням поступового ускладнення, є ефективним засобом розвитку креативних здібностей дітей підліткового віку.

Використання виховних заходів також є важливим засобом впливу на особистість дитини та формування його креативних здібностей. Виховні заходи, такі як бесіди, лекції-концерти, екскурсії, концерти, дискусії та інші, сприяють системному розвитку індивідуальних продуктів виховання, покращуючи суб'єкт-суб'єкту взаємодію.

Висновки до розділу.

Аналіз наукових джерел з роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків дозволяє розкрити у ширшому розуміння термінологічне поле таких дефініцій, як «творчість», «здібності», «творчі здібності», «креативність», «креативні здібності», уточнити ключове поняття «розвиток креативних здібностей» відповідно сучасних соціальнопедагогічних концепцій.

В роботі обґрунтовано сутнісні ознаки розвитку креативних здібностей, охарактеризовано креативні здібності особистості та запропоновано форми та методи роботи соціального педагога по розвитку креативних здібностей, згідно якої креативні здібності – це багатокomпонентна інтегративна структура у складі мотиваційноорієнтаційного, когнітивного, емоційновольового, комунікативного компонентів. Цілісність цієї структури визначається взаємозв'язком, взаємозалежністю і взаємообумовленістю означених компонентів.

В розділі визначено основи роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей. Встановлено, що продуктивність роботи з розвитку креативних здібностей підлітків значною мірою визначається позитивним налаштуванням креативного середовища, умовам якого відповідає сфера професійної діяльності соціального педагога.

Аналіз наукових праць доводить, спеціально створене креативне

середовище є дієвим засобом розвитку креативних здібностей підлітків у професійній діяльності соціального педагога й має зорієнтований виховний вплив на розвиток їх психоемоційного потенціалу, особливо під час роботи з розвитку креативних здібностей дітей підліткового віку.

На основі аналізу соціально-педагогічних джерел виокремлено положення про домінуючий вплив поліаспектних видів професійної діяльності соціального педагога на розвиток креативних здібностей дітей підліткового віку в умовах воєнного стану.

В результаті здійснення теоретичного аналізу визначено, що керівництво процесом розвитку креативних здібностей підлітків можливе за умов планомірної реалізації форм та методів взаємодії суб'єктів виховного процесу на засадах співтворчості; впровадженні системи диференційованих завдань креативного характеру (по типу шість шляп мислення); реалізації варіативних виховних заходів; орієнтації на самоактуалізацію та саморозвиток дітей підліткового віку, розвитку креативних здібностей в сферу професійної діяльності соціального педагога

РОЗДІЛ II ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Опис методик дослідження рівня розвитку креативних здібностей підлітків, аналіз та інтерпретація отриманих даних в ході експериментальної роботи.

Для визначення реального рівня розвитку креативних здібностей підлітків, ми, на основі діагностичних методик визначили рівень розвитку креативних здібностей дітей підліткового віку. Наша робота проходила в три етапи. На першому етапі ми систематизували теоретичні знання з особливостей взаємодії соціального педагога та його роботи з розвитку креативних здібностей підлітків. В кінці цього етапу нами було окреслено особливості роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей, визначено різницю між поняттями «соціально-педагогічний супровід креативних здібностей» та «робота соціального педагога з розвитку креативних здібностей». на другому етапі нами аналізувались існуючі методики діагностики рівня розвитку креативності підлітків та обирались ті, які можуть бути використані в умовах воєнного стану та відповідно вікових характеристик дітей підліткового віку.

На третьому етапі нашої емпіричної роботи було проаналізовано дані, які ми отримали в ході експериментальної роботи та на їх основі розроблялась програмам розвитку креативних здібностей підлітків та науково-практичні рекомендації соціальним педагогам щодо підвищення ефективності взаємодії з підлітками з метою розвитку креативних здібностей.

Для поліпшення ефективності оцінки креативності важливо дотримуватися основних параметрів креативного середовища, таких як:

- відсутність обмежень у часі;

- мінімізація мотивації досягнення;
- відсутність конкурентної мотивації та критики дій;
- відсутність жорсткої установки на творчість у тестовій інструкції.

Отже, створення умов креативного середовища надає можливість виявити потенціал креативності, і високі результати тестування істотно вказують на наявність креативної особистості. З іншого боку, низькі результати тестування не означають відсутність креативності у випробуваної особи, оскільки творчі вияви є спонтанними і не піддаються свідомому контролю.

Отже, методики для визначення креативних здібностей призначені, передусім, для фактичного визначення креативних особистостей у конкретному випадку на момент проведення тестування.

Згідно з розробленою програмою проведення дослідження, визначено загальну кількість респондентів двох категорій: соціальний педагог та безпосередньо здобувачів освіти, віком 13-15 років. Експериментальною базою обрано спеціалізовану школу № 7 м.Хмельницького, загалом 30 осіб, з них 13 осіб чоловічої статі і 17 жіночої. Звичайно, ця вибіркова кількість є невеликою для оперування достовірними кількісними і якісними показниками, але вона є достатньою для виявлення загальних тенденцій, – і відповідає поставленому на даному етапі дослідження завданню.

Для стимулювання креативного мислення необхідно створити сприятливі умови, що сприяють оволодінню учнями науковими методами вивчення та пізнання нового. Такі методи включають абстрагування, порівняння, узагальнення, аналіз і синтез. Згідно з дослідженнями, складена система розумових операцій до 11 років готує підґрунтя для формування наукових понять. У фазі формальних операцій, що відзначає завершення інтелектуального розвитку, підліток визволяється від конкретної прив'язаності до об'єктів і отримує здатність мислити аналогічно дорослій людині.

Ми підтримуємо наукову позицію Л. Виготського, який вказує, що в цей період «підліток вперше оволодіває процесом освітніх понять і переходить до нової, більш вищої форми інтелектуальної діяльності. Він розглядає судження як гіпотези, з яких можна вивести різні висновки, і вказує на гіпотетико-дедуктивний характер їхнього мислення. Підлітки володіють підвищеною інтелектуальною активністю, вони спроможні розуміти і досліджувати, а їх мислення характеризується прагненням до широких узагальнень. Важливо враховувати їхню вікову самостійність та надавати загальний метод інтелектуальної діяльності, який дозволить їм самостійно вирішувати завдання. Сформовані на такій основі дії виконуються швидко, безпомилково та характеризуються великою стійкістю та широтою перенесення. Розвиток мислення у дитини від наочно-образного до абстрактно-креативного пов'язаний із морфофункціональним дозріванням певних відділів головного мозку, зокрема з міжпівкульною асиметрією» [8, с. 7].

Методики, що визначають рівень креативності, входять до категорії тестів загальних здібностей. Результати інтелектуальних тестів не відображають здатності особистості вирішувати різноманітні проблеми. Для успішного вирішення завдань потрібні інші навички, які виходять за межі інтелекту.

Для покращення якості оцінювання креативних здібностей важливо дотримуватися основних параметрів креативного середовища, таких як: відсутність обмежень у часі, мінімізація мотивації досягнень, відсутність конкурентної мотивації та критики, а також відсутність жорстких вказівок на творчість у тестовій інструкції.

Отже, умови креативного середовища створюють сприятливі умови для виявлення креативних здібностей, а високі бали на тесті визначають виразно креативні особистості. Проте низькі результати тестування не свідчать про відсутність креативних здібностей у суб'єкта, оскільки творчі вияви є спонтанними і не піддаються свідомій регуляції.

В сучасних наукових дослідженнях велика увага приділяється вивченню сутності креативності та розкриттю механізмів творчої діяльності. Однак, що стосується діагностики креативності, слід відзначити, що робіт у цьому напрямку практично немає. Єдиним винятком є дослідження, проведене Д.Богоявленською.

Вчена ввела метод креативного поля, який дозволяє респонденту незалежно від зовнішніх впливів, переходити від виконання конкретної діяльності до теоретичного узагальнення та аналізу ситуації. В рамках цього методу було розроблено кілька тестових методик, які були перевірені на валідність. Однак дослідниці важко було встановити зовнішній критерій. Оцінка креативної успішності проводилася методом експертних оцінок, що має обмеження та недоліки.

Загалом, креативні здібності асоціюються із дивергентним мисленням, що визначається здатністю розглядати різні напрямки вирішення проблеми, відступаючи від звичайних шляхів, що впливають із її суті. У відміну від цього, конвергентне мислення, яке є характерним для більшості людей, спрямоване на пошук єдиноправильного рішення з ряду можливих. Застосовані численні тести інтелекту (IQ), призначені для вимірювання швидкості та точності знаходження правильного вирішення серед різноманітних варіантів, не є відповідними для оцінки креативності.

Отже, першою методикою, яку ми використали, була методика Г. Девіса призначена для визначення креативних здібностей підлітків віком від 13 до 17 років. Основним методом є тестування. У тестовому полі міститься 21 запитання, за допомогою яких проводиться діагностика креативності як особистісної якості. До особистісних ознак креативності відносяться: цікавість, самостійність, почуття гармонії і краси, альтруїзм, прагнення до ризику, прийняття безладу, потреба в активності та інші.

Отримані результати лягли в основу розробленої нами таблиці щодо рівнів розвитку креативних здібностей підлітків, отже, звернімось до таблиці 2.1.

Отже, отримані дані дають нам підстави вести розмову про те, що більшість підлітків в умовах воєнного стану або мають середній рівень креативних здібностей а бо мають високий рівень стресу (який якісно впливає на зменшення креативних здібностей), або тестова методика проводилась на території, де не було створено креативну траєкторію розвитку або локус контролю дітей було зорієнтовано на інші параметри самоцінності.

Таблиця 2.1. Результати діагностики за методикою Г. Девіса

Рівні розвитку креативних здібностей	Кількість підлітків	У %
Низький	3	9,9%
Середній	24	79,99%
Високий	3	9,9%

На основі матеріалів нашого емпіричного дослідження за даною методикою, можемо побудувати діаграму¹, на якій зображено рівні розвитку креативних здібностей підлітків.

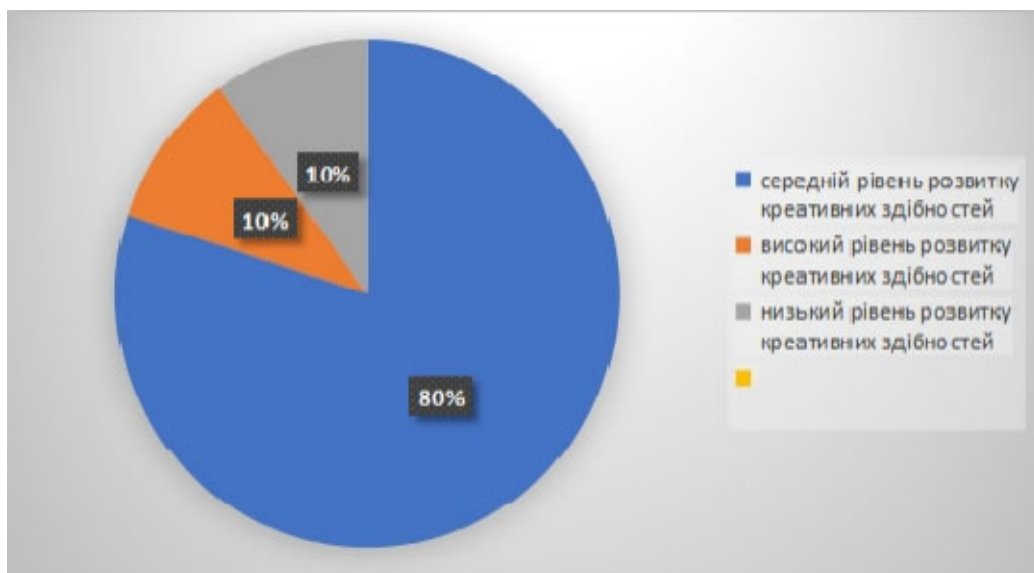

Рисунок 2.1. Результати дослідження за методикою Г. Девіса

За наявності таких результатів, на нашу думку, соціальний педагог повинен розуміти, що отримані результати – це всього лиш цифри, які можуть змінюватись залежно від умов, а умови якраз може створити він. Основна проблема полягає в тому, як допомогти реалізації здібностей, оскільки часто інші риси характеру (емоційна вразливість, нерозв'язані особистісні проблеми, романтизм та ін.) таких людей заважають цьому. Потрібні такт, спілкування на рівних, постійне відстеження творчих досягнень підлітків, гумор, періодичне підштовхування до великих справ і вимогливість. Варто уникати гострої і частоті критики, частіше надавати свободу у виборі теми та організувати режим креативного поля діяльності.

Ми погоджуємось з науковою позицією В. Павленко, який вважає таким чином: «розвиток креативності особистості розглядається в педагогічному процесі, оскільки саме в ньому може бути створений ресурс для збагачення суб'єктного досвіду учня» .[19, с 233]

Наступною методикою діагностики рівня розвитку креативних здібностей підлітків ми обрали методику, за допомогою якої діагностують самопочуття, активність та настрої В. Доскіна. У наукових дослідженнях Л. Мойсеєнко, В. Моляко та ін. доведено, що емоції як структурні компоненти мисленневих процесів виконують функцію евристик, а креативні прояви завжди активізовані емоційними процесами.

Ця методика за формою проведення опитувальник, за допомогою якого є можливість виявити психоемоційні стани та емоційні переживання респондентів. Вона була розроблена в 1973 році співробітниками медичного інституту імені І. Сеченова. Стимульний матеріал виконано у формі таблиці, де вміщено 30 пар слів, за допомогою яких можна описати активність, самопочуття та настрої.

Розробники методики вказують на те, що стан самопочуття, рівень активності і емоційний настрої представляють собою ключові компоненти

функціонального психоемоційного стану, які можна визначити за допомогою вибору респондентом конкретних значень в полярних парах. Методика САН застосовується для оцінювання психічного стану дітей, виявлення їхніх індивідуальних особливостей та біологічних ритмів психофізіологічних функцій, а також для аналізу реакції психоемоційної сфери на навантаження.

Після проведення дослідження за цією методикою, ми отримали дані, які помістили в таблицю 2.1.2. Розподіл респондентів за вираженістю показників самопочуття, активності та настрою.

Таблиця 2.1.2. Розподіл респондентів за вираженістю показників самопочуття, активності, настрою.

Шкала	Високий		Середній		Низький	
Самопочуття	1	3,3%	13	39,6%	4	13,32%
Активність	12	39,6%	12	39,6%	6	19,8%
Настрій	17	56,66 %	12	39,6%	20	66,88%

Як видно з результатів, представлених у таблиці, більшість дітей з багатодітних сімей виявляють погіршення самопочуття, систематично призводять неведене життя та мають, в основному, негативний настрій. На основі аналізу отриманих даних ми побудували діаграму 2.1.2., яка візуально відображає розподіл дітей віком 13-15 років з багатодітних родин після проведення методики САН (див. рис. 2.1.2).

Загалом можна зробити висновок, що реакції підлітків на такі умови є різноманітними, оскільки це істотно впливає на економічні, соціально-політичні та емоційні аспекти життя дітей, які знаходяться в такій ситуації. Більшість з них демонструє знижений настрій, а у 48% виявлено ознаки погіршення самопочуття, що може свідчити про наявність певних захворювань. З іншого боку, негативні емоційні стани, такі як тривога та депресія, також впливають на загальний стан здоров'я дітей.

З іншого боку, негативні емоційні стани, такі як тривога та депресія, також мають вплив на загальний стан самопочуття дітей. Загалом, лише одна з тридцяти дітей виявила високий рівень самопочуття, тоді як середній рівень самопочуття був виявлений лише у 13 з тридцяти. Щодо рівня активності, ситуація також складна. Лише шість з тридцяти дітей підліткового віку показали високий рівень активності (що також вказує на високий рівень довіри до оточуючих), у дванадцяти з тридцяти діагностовано середній рівень активності. Важливо відзначити, що респонденти у цьому дослідженні були підлітки віком 13-15 років, коли рухова активність є важливою для психофізичного розвитку, і її відсутність може призвести до проблем зі здоров'ям. Настрій є тривалим і емоційно забарвленим станом особистості, який може змінюватися з часом. Визначений емоційний стан включає в себе почуття радості, гніву, тривоги, суму і т.д. Настрій може бути позитивним або негативним в залежності від переважаючих емоцій.

Настрій має вплив на когнітивні процеси, такі як сприйняття, увага та пам'ять, і може визначати рішення та поведінку особи. Наприклад, індивід із депресивним настроєм виявлятиме більшу пасивність, менший інтерес до діяльності та суспільства, і має схильність сприймати світ з песимістичною перспективою. Результати, які ми отримали в ході емпіричного дослідження ще раз підтверджують думку про пріоритетність емоційного налаштування на будь-яку діяльність. Оскільки ми проводили дослідження з дітьми підліткового віку, то стає зрозумілим отримані результати стосовно настрою. Саме в підліткового віці гормональний фон дитячого організму зорієнтований на розвиток, психіка намагається підлаштуватися під умови, в якій їй приходить формуватися.

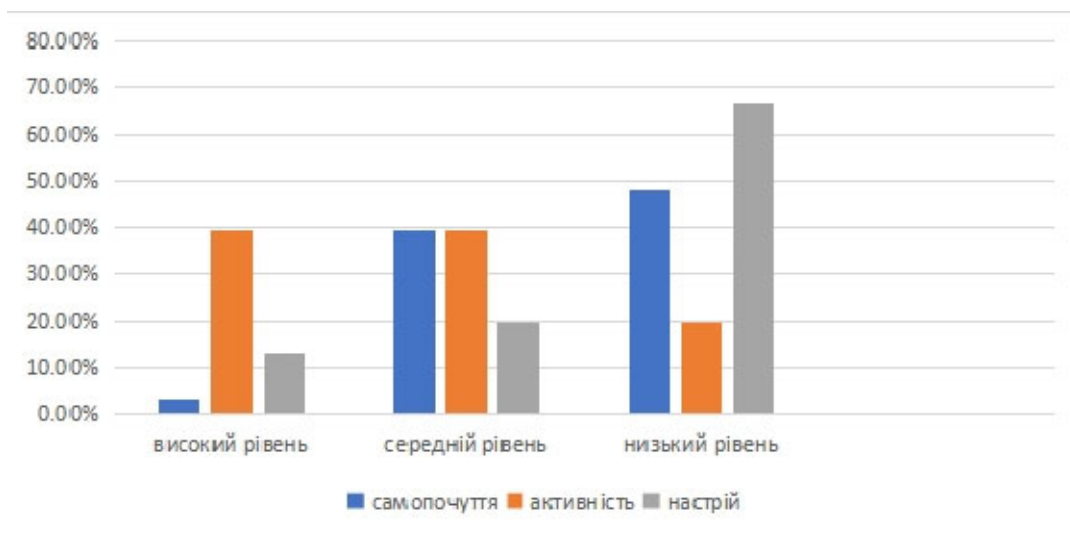

Рис. 2.1.2. Розподіл респондентів за показниками самопочуття, активності та настрою

Наступною була методика «Який Ваш творчий потенціал?» С. Касьянова, яку можна використовувати для діагностики творчого потенціалу. За допомогою цієї методики маємо змогу дослідити такі показники: межу питливості; віру в себе; постійність; амбітність; слухову та зорову пам'яті; прагнення незалежності; вміння абстрагуватись; рівень зосередженості. Ці здібності становлять основні якості творчого потенціалу та його загальний рівень. Методика складається з 18 повідомлень, інструкції для учасників дослідження та ключа інтерпретації результатів.

Обробка та аналіз отриманих результатів відбувається за допомогою підрахунку балів, призначених за кожну відповідь А, Б та В. Після цього визначається загальний рівень творчого потенціалу, який може бути високим, середнім або низьким. Низький рівень творчого потенціалу свідчить про обмежений творчий потенціал, можливо, через недооцінку власних здібностей. Відсутність віри у власні сили може призвести до враження власної неспроможності в творчій сфері.

Середній рівень творчого потенціалу вказує на наявність нормальних креативних здібностей, однак можливі проблеми, які гальмують творчий

процес. Цей рівень свідчить про те, що особа може творити, але може зіткнутися з певними труднощами.

Високий рівень творчого потенціалу вказує на наявність різноманітних можливостей для творчості. З вдалим застосуванням власних здібностей особа має доступ до різноманітних форм творчості.

Рівень розвитку креативних здібностей є особливою характеристикою, бо, незважаючи на ефективність психодіагностичних методик дослідження, жодна із використаних не дає повної картини розвитку креативних здібностей підлітка й достатньої впевненості в надійності оцінки креативних здібностей. Основна причина в тому, що методики зорієнтовані на результативну сторону прояву психічних процесів, здібностей, діяльності та обдарованості особистості. На противагу тому, що процесуальний бік цих психічних явищ, який саме дає можливість бути креативним, залишається поза полем зору подібних методик.

У рамках нашого дослідження ми використовували методику, включаючи шкали, що відповідають визначеним нами критеріям. Застосовуючи шкалу потреб у пізнанні, ми визначали, наскільки особистість виявляє бажання отримувати знання про навколишнє середовище. Результати за шкалою ціннісних орієнтацій вказували, наскільки особа поділяє цінності, які є характерними для самоактуалізованої особистості.

Отримані в ході тесту результати свідчать про те, що 36,9% виявили низький рівень даної характеристики. Для підлітків характерно відсутність впевненості у собі та нечітке усвідомлення життєвих цілей, а також низька потреба в саморозвитку і реалізації власних можливостей. Вони орієнтуються на цінності і норми, що прийняті в їхній соціальній групі, а отримання матеріальних благ вважається однією з основних життєвих цілей для багатьох з них.

У 19,8% дітей підліткового віку із середнім рівнем даного параметра спостерігається часткове усвідомлення власних життєвих цілей, а також середній рівень потреби в саморозвитку і самореалізації.

На основі отриманих даних можемо побудувати діаграму отриманих даних в ході емпіричного дослідження методика «Який Ваш творчий потенціал?» див рисунок 2.1.3.

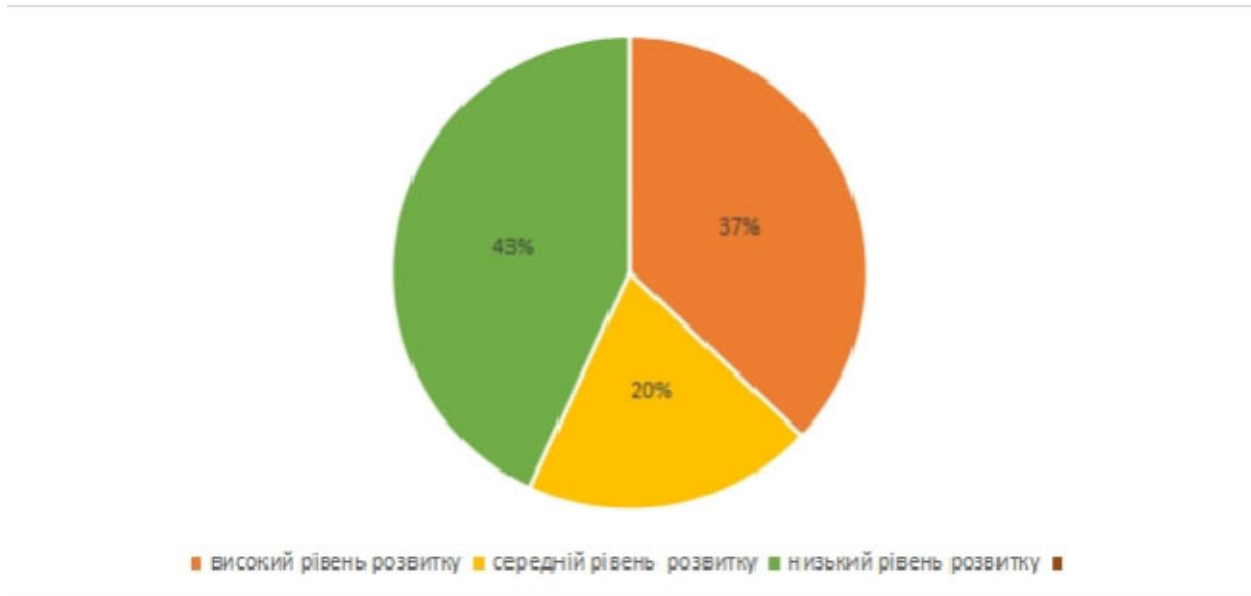

Рисунок 2.1.3. Результати за методикою Який Ваш творчий потенціал С.

Касьянова

У системі цінностей цих особистостей переважають цікава професійна діяльність, відчуття власної впевненості та особиста свобода. Визначено, що для тих, хто самореалізується, характерні цінності, такі як добро, істина, краса, життєрадісність, справедливість, цілісність, досконалість, простота, самодостатність, що спільно поділяють 42,9% підлітків. Перевага цих цінностей свідчить про бажання встановлювати здорові взаємини з іншими та досягати гармонії у своєму житті. Основу системи цінностей студентів становить узгодженість із самими собою, з їхньою біологічною природою, філософське ставлення до життя, а також розуміння та прийняття соціального життя та фізичної реальності.

2.2. Програма з розвитку креативних здібностей підлітків «Крила підтримки»

Робота соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків може бути здійснена під час реалізації форм та методів розвитку креативних здібностей, які є необхідними складовими запропонованої програми. Ми розглядали форми та методи розвитку креативних здібностей як систему факторів, які сприяють підвищенню ефективності педагогічного процесу з розвитку креативних здібностей дітей підліткового віку. Ці засоби визначені як багаторівнева ієрархічна структура, в рамках якої співвідносяться загальні, специфічні і часткові, пов'язані із специфікою позаурочної виховної діяльності, а також форми та методи, пов'язані з віковими особливостями дітей підліткового віку.

Основу для впровадження розробленої програми розвитку креативних здібностей підлітків складають форми та методи роботи соціального педагога по розвитку креативних здібностей дітей підліткового віку. Серед них виокремлюємо такі: метод дизайн-мислення сприяє вирішенню проблем та стимулює креативність через активний дизайн і прототипування; метод системне мислення вчить розглядати проблеми в контексті системи та знаходити комплексні рішення; метод поглиблене вивчення предметів дозволяє підліткам вивчати предмети або теми за їхніми інтересами та розкривати їх творчий потенціал; метод інтерактивні технології використання інтерактивних платформ, віртуальної реальності та ігрових технологій для стимулювання креативності; метод історії та казки розповідь або творення історій для розвитку уяви та творчого мислення; метод колективна творчість; спільна творча діяльність, де кожен вносить свій внесок у створення чогось нового; метод інверсія завдань; задачі або сценарії розв'язуються відзначенням звичайних або зворотних шляхів; метод аналогії та метафори використання порівнянь для

сприяння нестандартному мисленню та знаходженню нових ідей; метод інтердисциплінарний підхід; застосування різних предметів і областей знань для розвитку креативності; метод інтеграція технологій та мистецтва; поєднання технологічних засобів та мистецтва для створення новаторських творів;

Запропоновані методи можуть бути ефективними в розвитку креативних здібностей підлітків, але важливо враховувати індивідуальні особливості та інтереси кожного учня.

Завданням експерименту є активізація творчої діяльності підлітків з метою розвитку їх креативних здібностей. Відповідно до концепції розвитку особистості, наша мета полягала в стимулюванні потенційних креативних можливостей кожного вихованця. Участь підлітків у виховному процесі як активних суб'єктів взаємодії сприяє розвитку їхніх креативних здібностей та самовизначенню.

Розроблена програма «Крила підтримки» передбачає розвиток креативних здібностей підлітків через їхню участь у творчій діяльності, під час реалізації визначеної системи форм та методів розвитку креативних здібностей.

Виявлення та формування креативних можливостей суб'єкта через його поведінку та дії.

Цілеспрямована діяльність: мобілізація особистісних можливостей та збагачення знаннями, уміннями та навичками в процесі творчої діяльності.

Колективна діяльність: стимулювання розвитку креативних здібностей через позитивний морально-психологічний клімат та розумні вимоги до кожного учасника.

Позитивне забарвлення активного спілкування: вплив на розвиток та розкриття індивідуальності через позитивне спілкування.

Застосування засобів музичного мистецтва: емоційне оздоровлення та активізація творчого потенціалу учнів-підлітків до самопізнання.

Результативність роботи групи: залежність від успішного подолання психологічних бар'єрів, таких як побоювання помилитися чи невміння висловити свої переживання. Розвиток позитивних емоційних станів та засвоєння системи прийомів для «розкріпачення» та розвитку бажаних властивостей учасників взаємодії.

На заняттях відбувається зміна звичайної, стандартної форми освітнього процесу, привертає увагу учасників дій демократичний стиль спілкування. Стійкий інтерес до цього виду спілкування досягається тим, що кожен учасник усвідомлює свою суб'єктивну потребу в такому спілкуванні. Позитивна емоційна атмосфера при взаємодії на рівні співтворчості також переконує в цьому.

Програма «Крила підтримки» передбачає врахування проблемних ситуацій, пов'язаних головним чином з невдачами та помилками підлітків, які вони вважають обставинами чи недосконалістю інших. Під час експерименту свідомо допускалося можливість помилок, розглядаючи їх як умову для особистісного розвитку та позитивного просування вперед. Формування умінь дітей підліткового віку правильно розуміти та пояснювати свої помилки та здійснювати висновки з них було обов'язковим. Як адекватно ця діяльність буде визначена та проаналізована, залежатиме від характеру творчого розвитку кожного учня.

Заохочення критичного ставлення підлітка до себе, відповідальності за власні дії формує його моральні імперативи та толерантне ставлення до різноманітних поглядів, думок та суджень інших.

Заняття повинні стимулювати у кожного учасника бажання вступати в міжособистісні контакти з іншими учасниками виховного процесу. Ця потреба має викликати стійкі позитивні емоції та відчуття задоволення у кожному члені гуртка.

Розвиток креативних здібностей учнів та підтримка їхнього інтересу до пізнання прекрасного включає засвоєння відповідної інформації з теорії та історії мистецтва. Отримані знання кожен учасник виховного процесу адаптує під свої потреби та можливості, маючи на увазі їхнє застосування у майбутньому житті. Під час розробки програми ми акцентували увагу на гуртковій роботі за інтересами, що сприяло поглибленню та удосконаленню знань та навичок вихованців, а також активізації їх творчої діяльності та новому сприйняттю креативних здібностей підлітків.

Програма занять «Крила підтримки» включала наступні форми роботи: розробка та реалізація виховних заходів з урахуванням потенційних можливостей кожного учасника; оцінювання вихідного рівня розвитку креативних здібностей підлітків; обговорення програми виховної діяльності на поточний місяць; проведення занять. Різноманітні форми і методи роботи, такі як бесіди за круглим столом, повідомлення здобувачів освіти, диспути, літературно-музичні вікторини, лекції-концерти, музичне оформлення виховних заходів, підготовка різнопланового репертуару, та добір інформації теоретичного і практичного спрямування, сприяють самостійній творчості учасників як позаурочної виховної діяльності. Під час розробки систем занять приділялася увага розширенню інформаційного фонду – репертуарного, музично-ілюстративного, аудіовізуального та методичного, для створення умов засвоєння здобувачами освіти зразків мистецтва та розвитку їх креативних здібностей. Основною метою роботи було виховання та розвиток учнів, активізація їх естетичної діяльності та розширення творчих можливостей.

Ми розробляли програму, де перше заняття має відбуватися у формі прес-конференції та програми, виконавцями якої стали учасники. Програма мала дві частини:

Прес-конференція, на якій має обговорюватись діяльність, яка має здійснюватись а також теми гуманізації та демократизації позаурочної виховної

роботи відповідно до державної програми «Освіта» (Україна XXI століття), змісту цієї діяльності та її основних принципів.

Міні-виступ учасників. Аналіз діяльності позаурочного часу дозволив виявити креативний потенціал, творчі та адаптивні здібності, а також емоційну чутливість. Індикаторами творчості стали адекватне сприйняття ситуації та свого місця в ній, емоційність, волюва спрямованість, енергійність та вміння впливати на ситуацію. Активна участь в програмі, на нашу думку, сприятиме стимулюванню продуктивної роботи інших учасників та їхній мотивації. Емоційні переживання виступатимуть лейтмотивом індивідуальної самореалізації у творчій діяльності, служачи інструментом емоційного розуміння для ефективної організації спільної творчої праці. Цей підхід дозволить виявити та оцінити ключові аспекти креативних здібностей підлітків.

Заняття 1

«Знайомство з учасниками»

Мета: знайомство учасників з програмою розвитку креативних здібностей підлітків, створення позитивного емоційного налаштування в групі, розвиток інтересу до власних можливостей.

Хід заняття:

Організація заняття. Бесіда про важливість кожної особистості

Основні правила роботи групи

Вправа «Залуп»

Вправа «Змія»

Рефлексія

Заняття 2

«Мої особисті кордони»

Мета: розгляд можливості поміркувати про різні форми насильства та виробити правила відповідальної та безпечної поведінки.

Хід заняття:

Вправа «Рефемінг»

Вправа «Асоціації»

Інформація про можливості свого мозку, тіла і гормонів.

Вправа. «Ресурс»

Вправа «Познайомимось?»

Рефлексія

Заняття 3

«Не як всі»

Мета: формування уявлень про творчість, креативні здібності, креативні рішення, дивергентне мислення.

Хід заняття:

Вправа «Молекула і атом»

Вправа з інтерактивними картками

Вправа «Спина до спини»

Рефлексія

Заняття 4

«Асептивна комунікація»

Мета: дати поняття про безпечні способи розв'язання конфліктів.

Хід заняття:

Вправа «Ефективна комунікація- це...»

Вправа «я вмію розрізняти власні емоції»

Вправа «Нахабники»

Рефлексія

Заняття 5

«Конфлікт: позитив та негатив»

Мета: формування усвідомленої поведінки під час конфлікту, розвиток вміння позитивно вирішувати конфлікти.

Хід заняття:

Вправа «Моє уявлення про конфлікт»

Інформаційне повідомлення «Конфлікт»

Вправа «Дива, та й годі»

Вправа "Групова скульптура"

Рефлексія

Заняття 6

«Роль спілкування в житті кожної людини»

Мета: визначення змісту поняття «спілкування», його функцій. Навчити підлітків технікам ефективної комунікації у складних життєвих ситуаціях.

Хід заняття:

Гра «Сценарій мого життя»

Інформаційне повідомлення «Роль спілкування в моєму житті»

Вправа «Правила спілкування...»

Вправа «Хто кому має допомагати»

Рефлексія

Заняття 7

«Творча особистість»

Мета: вироблення аргументованої позиції та навичок відмови; розвиток мислення для розв'язання життєвих труднощів; навчання асертивної поведінки.

Хід заняття:

Вправа «Ми з тобою зовсім не схожі, але це нормально»

Вправа «Юшка»

Вправа «Люди стають самотніми, коли замість місточків вони зводять стіни»

Рефлексія

Заняття 8

«Не такий/а як всі»

Мета: розвиток навичок самоаналізу та формування позитивного прийняття себе особистістю.

Хід заняття:

Вправа «Танець - привітання»

Вправа «Вміння слухати тишу»

Вправа «Я розкажу тобі про себе»

Вправа «Живопис»

Вправа «Лист у майбутнє»

Рефлексія

Заняття 9

«Двері в стосунки завжди відкривають на себе»

Мета: розвиток пізнання себе та активізація усвідомлення власних потреб на основі власних позитивних якостей.

Хід заняття:

Вправа «Автопілоти»

Вправа «Самодопомога»

Вправа «Покажи емоцію»

Вправа «Я - Найкращий/а»

Рефлексія

Заняття 10

«Підведення підсумків»

Мета: активізація власних ресурсів учасників, співвідновлення фізичних та психічних сил.

Хід заняття:

Вправа «Я не схожий ні на кого, і це нормально»

Вправа «Підсумки»

Вправа «Подарунки»

Обмеження до участі у програмі:

Програма розрахована на учнів підліткового віку із збереженим інтелектом. Серед зазначеної категорії учасників обмежень та протипоказань немає.

Програма роботи соціального педагога, яка має на меті розвиток творчого потенціалу особистості, повинна здійснюватися за допомогою відповідних правил та принципів. Вона повинна відбуватися протягом усього освітнього дитини в закладі освіти. Під час реалізації програми необхідно надавати точну та достатню інформацію про творчість, їх вплив на психічне, психологічне, соціальне та економічне благополуччя. Інформація про творчість, креативний розвиток та його види повинна бути чіткою та відображати подальші наслідки для суспільства. Також варто зосередитися на пропаганді здорового способу життя та формуванні життєвих навичок, які необхідні для формування індивідуальної траєкторії розвитку в періоди стресу чи особистих труднощів.

У шкільне життя потрібно вводити новітні форми та методи розвитку креативних здібностей. При правильній організації спільної діяльності соціального педагога та підлітків виникає можливість докорінно змінити систему сформованих взаємовідносин.

Розвиток креативних здібностей підлітків є однією з найважливіших задач соціальних педагогів в освітньому середовищі. Варто надати ефективні рекомендації фахівцям, щоб забезпечити якісну роботу щодо творчого розвитку кожної особистості.

2.3. Науково-практичні рекомендації соціальним педагогам щодо підвищення ефективності роботи з розвитку креативних здібностей підлітків.

Одна з найважливіших ланок в системі державних інститутів, які попереджують та здійснюють розвиток креативних здібностей серед здобувачів освіти – школа. Соціальний педагог відіграє особливу роль у цій роботі.

Зокрема, він повинен зосередитися на розвитку креативних здібностей серед підлітків, що стає пріоритетним завданням для нього та всього педагогічного колективу школи.

Рекомендації щодо підвищення ефективності розвитку креативних здібностей учнів:

Соціальним педагогам слід проводити заняття з формування здорового та безпечного креативного середовища. Ці заняття спрямовані на розуміння учнями важливості єдності та взаємодопомоги для досягнення успіху. Важливо встановити норми поведінки, які підтримують повагу, толерантність та взаємодопомогу.

Створення каналів комунікації для учнів, щоб вони могли надавати інформацію про випадки креативного розвитку негайно після їхнього виникнення. Наприклад, можна впровадити електронну скриньку, анонімну лінію довіри або користуватися месенджерами.

Розвивати навички вирішення конфліктів серед учнів, навчаючи їх вирішувати конфлікти без застосування насильства. Соціальні педагоги повинні брати участь у тренінгах, ділитися прикладами успішних ситуацій та проводити практичні вправи.

Проводити бесіди з учнями щодо етичної поведінки в інтернеті та цифрової безпеки. Використовуючи реальні приклади випадків креативного розвитку, соціальні педагоги можуть розмовляти з підлітками про те, як уникнути таких ситуацій.

Сприяти позитивній самоідентифікації учнів, оскільки підлітки з високою самооцінкою та позитивним ставленням до себе менше схильні до розвитку креативних здібностей та мають відчуття контролю над своїм життям.

Проводити роботу з батьками та вчителями, розповідаючи на домашніх зборах про творчість та шляхи її розвитку.

Соціальні педагоги можуть використовувати різноманітні підходи та стратегії для розвитку креативних здібностей учнів. Для їх застосування необхідно дотримуватись принципів:

Розробка програм розвитку творчості, які привертають увагу до важливості поважного ставлення до інших та попередження агресивної поведінки.

Навчання дітей та молоді способам ефективного комунікування та вирішення конфліктів.

Поширення інформації про негативні наслідки невірного розвитку креативних здібностей через лекції, дискусії та інші форми пізнавальної роботи.

Пошук підтримки від батьків, шкільної адміністрації та інших відповідальних осіб для розв'язання серйозних ситуацій креативного розвитку та забезпечення безпеки учнів.

Мета цих рекомендацій - підвищити ефективність роботи з розвитку креативних здібностей серед учнів.

Оскільки ефективність процесу розвитку креативних здібностей підлітків залежить від взаємодії між педагогом та здобувачами освіти через діалог та поліфонію мислення, важливий акцент слід робити на розвиток та саморозвиток підлітків, створення умов для вільного вираження волі та можливості вибору. Ключовим елементом є творча здатність індивіда самостійно обирати лінію поведінки та приймати рішення, враховуючи обов'язок та сумління.

Важливою умовою формування та розвитку креативних здібностей підлітків є виховання у них ціннісного ставлення до життя загалом і свого власного зокрема. Таким чином, прогресивні національні традиції, їх вивчення, відродження, охорона і розширення у творчій діяльності можуть служити засобом розвитку гуманних відносин серед старшокласників.

Активізуючи позитивні емоції підлітків та виховуючи традиції милосердя, поваги та допомоги, створюється сприятливий ґрунт для нових якісних стосунків між старшокласниками. Задовольняючи їхні потреби у самостійності

та емоційній насиченості життя, ці традиції стають ефективним інструментом формування гуманних відносин, включаючи національну гідність, терпимість, доброзичливість, великодушність, взаємодопомогу і милосердя.

Отже, для підвищення ефективності розвитку креативних здібностей підлітків важливо дотримуватись наступних умов:

Демократизація шкільного життя та забезпечення самостійності, ініціативності, свободи вибору й відповідальності через оновлення форм самоврядування учнів.

Орієнтація на особистісний підхід в роботі соціального педагога.

Розвиток потреб емоційного контакту, розумінні іншої людини, повазі до її гідності та власної самоповазі.

Збагачення виховної діяльності творчими проектами, що базуються на методиках креативних групових заходів та спрямовані на розвиток і самовдосконалення підлітків через самоорганізацію та саморегуляцію.

Постійний, системний, ціленаправлений розвиток кращих рис українських традицій лицарства та козацтва.

Висновки до розділу.

Наше емпіричне дослідження було здійснене за таким алгоритмом: на першому етапі ми проаналізували стан дослідження роботи соціального педагога по розвитку креативних здібностей в сучасних соціально-педагогічних працях, охарактеризовано особливості та охарактеризовано особливості соціально-педагогічного супроводу креативних здібностей підлітків та роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей форми та методи розвитку креативних здібностей підлітків, якими може підвищувати ефективність процесу взаємодії соціальний педагог. Це був аналітичний етап, далі ми обґрунтували та провели діагностичні методики: діагностика рівня

самопочуття, активність, настрій, рівень ситуативної та особистісної тривоги та проективну методику «моя сім'я» на основі результатів емпіричного дослідження, ми прийшли до висновку, що рівень розвитку САН потребує корекції, адже у більшості дітей, з якими ми проводили дослідження, було виявлено низький рівень абсолютно всіх показників. Зрозуміло, що війна як об'єктивна характеристика сучасної дійсності, привнесла багато негативного досвіду дітям, особливо це стосується дітей, в яких і до цього періоду могло бути багато різних проявів стресової ситуації, тому на основі результатів дослідження за комплексом методик, нами було розроблено програму покращення дитячо-батьківських взаємин. Наша програма складалась з п'яти занять, кожне з яких розпочиналось з організаційної частини, де пропонуємо кожного разу мотивувати дітей до якоїсь позитивної установки, як от: пізнавальний інтерес до себе (хочу, щоб кожна дитина після нашого заняття виходила із новими знаннями про себе), розпізнавання позитивних установок про себе (сьогодні завданням кожного з нас, буде: дізнатись щось дуже цікаве про себе і поділитись цим знанням з іншими) і т.д. На кожному занятті обов'язково виділявся час для того, щоб почути відгук про роботу, яку виконували на цьому занятті, щоб підвищити цінність кожної особистості у власних очах, продовж заняття соціальний педагог має використовувати багато ігор, адже саме це мотивує до мотивації пізнавального інтересу дітей, віком 7-9 років.

На основі матеріалів нашої роботи ми сформулювали ряд методичних рекомендацій соціальним педагогам щодо підвищення ефективності роботи з дітьми, які виховуються в багатодітній сім'ї.

ВИСНОВКИ

У роботі доведено, що розвиток креативних здібностей підлітків - одне із актуальних завдань сучасної соціальної педагогіки та вимагає міждисциплінарного вирішення – з філософських, соціально-педагогічних та мистецьких позицій.

На основі теоретичного аналізу практики роботи соціального педагога з розвитку креативних здібностей підлітків в роботі уточнено дефініції: креативність, розвитку креативності, розвиток креативних здібностей підлітків.

В роботі розроблено критерії оцінювання сформованості креативних здібностей підлітків. Доведено, що форми і методи розвитку креативних здібностей підлітків визначаються відповідно до характеру виховних цілей та особливостей середовища, в якому мотивуватиметься розвиток креативних здібностей підлітків.

У емпіричному дослідженні ми використовували три тестових методики, в яких було визначено валідність та правдивість їх використання. Першою методикою була методика Г. Девіса призначена для визначення креативних здібностей підлітків. За результатами, отриманими в ході експериментальної роботи, ми отримали цікаву картину: по троє дітей (9,9%) отримали результати, які відповідають високому та низькому рівням розвитку креативних здібностей. У 24 підлітків було визначено середній рівень розвитку креативних здібностей. На наступному етапі ми використовували методику САН - самопочуття, активність, настрій, адже всім відомо, що саме ці складові визначають можливість творити та дають потенціал для нестандартних рішень. Загалом можна зробити висновок, що реакції підлітків на подібні умови є різноманітними, оскільки це суттєво впливає на економічні, соціально-політичні та емоційні аспекти життя дітей, які опинилися в такому положенні. Більшість з них виявляє знижений настрій, і у 48% виявлено ознаки погіршення самопочуття, що може свідчити про наявність певних захворювань. З іншого

боку, негативні емоційні стани, такі як тривога та депресія, також впливають на загальний стан здоров'я підлітків. Останньою була методика діагностики який Ваш творчий потенціал С. Касьянова. У 19,8% підлітків із середнім рівнем даного показника можна відзначити часткове усвідомлення власних життєвих цілей, а також середній рівень бажання до саморозвитку і самореалізації.

Отже, отримані дані в ході емпіричного дослідження дали нам можливість розробити програму “Крила підтримки”, метою якої було створення емоційно насиченого поля, де кожен підліток, який потрапляє туди, міг зорганізувати власну позицію розвитку креативності. Міг би зрозуміти що і для чого йому чи їй потрібно, як це він чи вона зможуть зробити. На основі матеріалів нашого дослідження нами було сформульовано ряд науково-практичних рекомендацій соціальним педагогам з метою покращення ефективності роботи з супроводу креативних здібностей підлітків.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ:

1. Антонішева В.Л. Визначення сутності поняття креативності в психолого-педагогічній науці Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. 2010. Вип. 14, книга II. с. 11–18.
2. Антонова О.Є. Створення системи навчання обдарованої молоді у ВНЗ як засобу професійної та особистісної самореалізації Нові технології навчання: Зб. наук. праць. Спец. Випуск № 48. Частина 1. Київ-Вінниця : Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Вінницький соціально-економічний ін-т Університету «Україна», 2007. – С.197-202.
3. Артемова О.І. Професійна самореалізація особистості в сучасних умовах [Електронний ресурс]. Режим доступу :<http://dovira-1558.narod.ru/prof.html>
4. Баюк А.Ф. Педагогічний словник Хмельницький : Вид-во Хмельницький центр ДМСУ, 2006. 96 с
5. Булка Н.І. Розвиток креативності у молодших школярів із порушенням соціальних зв'язків: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» Одеса, 2005. 19 с.
6. Вітвицька С.С. Формування творчого мислення в учнів старших класів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/630/2/формуваансusk.pdf>
7. Діагностика креативності у профорієнтаційній роботі : методичні рекомендації / Н. А. Бельська, М. Ю. Мельник, М. М. Новгородська. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 72 с.
8. Кадемія М.Ю. Професійна спрямованість викладання природничо-математичних дисциплін у ПТНЗ Професійно спрямоване навчання і виховання особистості : зб. наук. праць за ред. Г. П. Васяновича. Львів : ЛДУБЖД, 2006. – С. 64-80.
9. Коваль М.С. Ціннісна детермінація особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді у вищому навчальному закладі Наукові записки

- Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : 253 Педагогіка і психологія : Зб. наук. праць. – Випуск 49. / Редкол. : В.І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. – 202 с. – С.30-36.
10. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / Національна академія педагогічних наук України. –К: 2021. – 52 с
11. Курганов С. Ю. Дитина та дорослий в освітньому процесі. Книга для учителя: Харків, 2019, 209 с.
12. Леонтьев А.Н. О формировании способностей Вопр. психол. 1960. № 1. С. 7–17.
13. Моляко В. О. Проблеми функціонування творчого сприймання в умовах надлишку інформації різної модальності та значимості Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. К.: Видавництво «Фенікс», 2013. Т. XII. Психологія творчості. Вип. 16. С. 7-19.
14. Мороз М. О. Формування креативності майбутніх учителів музики: історико-філософський аспект «The Second International scientific congress of scientists of Europe». Proceedings of the II International Scientific Forum of Scientists "East–West" (May 10-11, 2018). Premier Publishings. r. o. Vienna, Austria, 2018. P. 509-528.
15. Ничкало Н.Г. Концепція педагогічної майстерності академіка І.А. Зязюна : міждисциплінарні засади Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во Рута, 2016. – С. 20-31.
16. Нікітюк О. Б. Креативність як невід’ємний компонент інтелектуального розвитку творчої особистості в процесі навчання у вищих навчальних закладах Креативна педагогіка : наук.-метод. зб. Вінниця ; Житомир, 2020. Вип. 1. 174 с

- 17.Олексюк М. В. Розвиток креативності у дітей молодшого шкільного віку на уроках музики Актуальні питання мистецької педагогіки 2021. Вип. 2. С. 77-80.
– Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmp_2021_2_20
- 18.Остроменский В. Д. Художньо-педагогічний аналіз музичних творів К. : Музична Україна, 1969. 47 с
- 19.Павленко В.В. Тести креативності особистості: сутнісні характеристики та особливості застосування Андрогогічний вісник. Житомир, 2019. Випуск 7. С.219–232.
- 20.Петришин Л. Креативне середовище як педагогічна умова формування креативності майбутніх соціальних педагогів Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/spttp_2013_2_10.pdf
- 21.Протас О. Л. Розвиток творчих здібностей учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу Освіта та розвиток обдарованої особистості, 2014, <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5510/3/Protas%20O.L.%20%285%29.pdf>
- 22.Роменець В.А. Психологія творчості: [навч. посіб.] К.: Вища шк. Головне вид-во, 1971. 248 с.
- 23.Роменець В.А. Фантазія, пізнання, творчість К.: Наук. думка, 1965. 152 с.
- 24.Садова Т. Самостійна пізнавальна діяльність студентів як фактор професійного розвитку в освітньому середовищі ВНЗ Кримський гуманітарний університет. Серія: Педагогіка і психологія. Ялта : РВНЗ КГУ, 2010. Вип. 29. Ч.1. С. 203-208.
- 25.Садова Т. Самостійна пізнавальна діяльність студентів як фактор професійного розвитку в освітньому середовищі ВНЗ Кримський гуманітарний університет. Серія: Педагогіка і психологія. Ялта : РВНЗ КГУ, 2010. Вип. 29. Ч.1. С. 203-208
- 26.Семиченко В.А. Проблема особистісного розвитку і саморозвитку в контексті неперервної професійної освіти Педагогіка і психологія. 2010. № 2. с. 46-57.

- 27.Твердохліб Н. В. Проблема креативності особистості в наукових дослідженнях Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. Вип. №5 (69).
- 28.Твердохліб Н. В. Проблема креативності особистості в наукових дослідженнях Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. Вип. №5 (69). / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. С. 175–183.
- 29.Царенко Ю. Знову про творчість Психолог. 2022. № 3. с. 27–29.
- 30.Штифурак В.Є. Соціально-педагогічні основи виховної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах [Текст] : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : [спец.] 13.00.05 «Соціальна педагогіка» Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, [НАПН України Ін-т ищюї освіти]. Луганськ, 2011. 44 с.
- 31.Adamek I. Kompetencje kreatywne nauczyciela wczesnej edukacji dziecka Kraków, 2013.
- 32.Assessing creativity: a guide for educators / D. Treffinger, G. Young, E. Selby, C. Shepardson. – Storrs: The National Research Center on the Gifted and Talented, 2002.
- 33.Baer J. Domains of creativity. In M.A. Runco & S.R. Pritzker (Eds.), Encyclopedia of creativity, San Diego, California: Academic Press, 1999. P. 591–596.
- 34.Besançon M., & Lubart, T. Differences in the development of creative competencies in children schooled in diverse learning environments. Learning and individual differences, 2008. Vol 18(4). P.381- 390.
- 35.Cohen LeoNora M. Conceptual Foundations For Gifted Education: Stock-Taking Roeper Review, 2006. Vol 28(2). P.91-112.
- 36.David Moseley, Vivienne Baumfield, Julian Elliott, Frameworks for thinking: a handbook for teaching and learning, Cambridge University Press 2005, 120-154p.
- 37.Dorota Ekiert-Oldroyd. Wiedza o twórczości i stosunek do

38. Edward De Bono, *Parallel thinking: from Socratic thinking to de Bono thinking*, Viking 1994, 332p.
39. Feldman D.H. *A developmental, evolutionary perspective on giftedness Rethinking gifted education/* Ed. by Borland, J.H. New York: Teacher College Press, 2003. P.9-33.
40. Guilford, J. & Dallenbach, R. (1928). A study of the autokinetic sensation. *American Journal of Psychology*, 40, 83-91
41. Guilford, J. (1927). Fluctuations of attention with weak visual stimuli. *American Journal of Psychology*, 38, 534-583.
42. Guilford, J. (1928). Autokinesis and the streaming phenomenon. *American Journal of Psychology*, 40, 401-417.
43. Hamid Rajaei [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http: Hamid_ Rajaei Creativity_theory.2C_ The_prolixes_and_the_simplifiers.2C_Epistemological_attitude](http://Hamid_Rajaei_Creativity_theory.2C_The_prolixes_and_the_simplifiers.2C_Epistemological_attitude).
44. Leonard D. *Forstoring creativity : expert solutions to everyday challenge* Harvard University Press, 2010.
45. Lubart T., & Guignard, J.H. The generality–specificity of creativity: A multivariate approach. In E.L. Grigorenko & R.J. Sternberg (Eds.), *Creativity: From potential to realization*. Washington, DC, US: American Psychological Association, 2004. P.43–56.
46. Maslow Thought: A Review of Culture and Idea, vol.66, N.260 March 1991.
47. Matthews Dona J., Foster, Joanne F. Refinements, Bridges, and Themes in our Conceptual Foundations: Mystery to Mastery: Shifting Paradigms in Gifted Education *Roeper Review*, 2006. Vol.28, Issue 2. P.64-69.
48. *nauczania twórczego jako istotne elementy kompetencji współczesnego nauczyciela. Raport z badań studentów pedagogiki Pomiedzy dwiema edukacjami Nauczyciel wczesnej edukacji dziecka wobec czasu zmiany*. Łódź, 2014. C. 43-56 C.43.
49. Rubinstein S. *Eine Studie zum Problem der Methode*. Marburg. 1914

50. Rubinstein S. L. Grundlagen der Allgemeinen Psychologie. Volk und Wissen Volkseigener Verlag. Berlin, 1958.
51. Rubinstein S. L. Principios de Psicología General. Editorial Grijalbo, S. A. Mexico: D. F., 1967.
52. Torrance E.P. The nature of creativity as manifest in its testing. The blazing drive: the creative personality Buffalo, NY: Bearly Limited, 1987. 123 p.

ДОДАТОК А.

Методика Г. Девіса, призначена для визначення креативних здібностей підлітків

Методика Г. Девіса призначена для визначення творчих здібностей учнів. Основним методом дослідження є тестування. Методика призначена для підлітків та юнаків 14-17 років. Дослідження проводить педагог-психолог 1 раз на семестр з учнями шкіл, ПТНЗ, СУНЗ. Результати дослідження призначені для викладачів, вихователів, кураторів навчальних груп, майстрів виробничого навчання, соціального освітянина, класних керівників. Методика проводиться у стандартних умовах навчальних закладів (групова форма тестування). Інтерпретація результатів проводиться відповідно до ключа оцінки та обробки даних дослідження.

Прочитайте висловлювання. Якщо Ви погоджуєтесь із твердженням, то поставте «+». Якщо Ви не погоджуєтесь з твердженням, то поставте «-».

1. Я думаю, що я акуратний (Тна).
2. Я любив знати, що робиться в інших класах школи.
3. Я любив відвідувати нові місця разом з батьками, а не один.
4. Я люблю бути кращим у чомусь.
5. Якщо я мав солодощі, то прагнув їх все зберегти в себе.
6. Я дуже хвилююся, якщо робота, яку я роблю, не найкраща, не може бути виконана мною найкращим чином.
7. Я хочу зрозуміти, як все відбувається довкола, знайти причину.
8. У дитинстві я не був особливо популярний серед дітей.
9. Я іноді поступаю по-дитячому.
10. Коли я щось хочу. зробити, то нічого не може мене зупинити.
11. Я волію працювати з іншими і не можу працювати один.
12. Я знаю, коли я можу зробити щось по-справжньому хороше.
13. Якщо навіть я впевнений, що має рацію, я намагаюся змінювати свою точку зору, якщо зі мною не погоджуються інші.

1. Я дуже хвилююся і переживаю, коли роблю помилки.
2. Я часто сумую.
3. Я буду значущим і відомим, коли виросту.
4. Я люблю дивитись на гарні речі.
5. Я віддаю перевагу знайомим іграм, ніж нові.
6. Я люблю досліджувати, що станеться, якщо я щось зроблю.
7. Коли я граю, то намагаюся якнайменше ризикувати.
8. Я волію дивитися телевізор, ніж його робити.

Ключ. Креативність (здатність до творчості) - у разі відповідей (+) з питань: 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 17, 19 та у разі відповідей (-) з питань: 1, 3, 5, 11, 13, 14, 15, 18, 20, 21.

Сума відповідних ключів відповідей вказує на ступінь креативності. Чим більша сума, тим вища креативність.

Якщо сума відповідних ключеві відповіді дорівнює або більше 15, то можна припустити наявність творчих здібностей у відповідального. Педагог повинен пам'ятати, що це ще не реалізовані можливості. Головна проблема - допомогти у реалізації, оскільки часто інші особливості характеру таких людей заважають їм у цьому (підвищене самолюбство, емоційна ранимість, невирішеність ядерних особистісних проблем, романтизм та інших.). Потрібні такт, спілкування на рівних, постійне стеження їх творчими продуктами, гумор, періодичне підштовхування на «великі відносини» і вимогливість. Уникати гострої та частоті критики, частіше давати вільний вибір теми та режим творчої роботи.

МЕТОДИКА САН

Ця методика призначена для самоконтролю і самооцінки самопочуття, активності та настрою. Шкала САН складається з індексів (3 2 1 0 1 2 3) і розташована між тридцятьма парами слів протилежного значення, що відображують рухливість, швидкість і темп протікання функцій (активність), силу, здоров'я, стомлюваність (самопочуття), а також характеристики емоційного стану (настрій). Перевагами тесту є його стислість і можливість кількаразового використання впродовж певного часу.

Інструкція. Слід співвіднести свій стан з ознаками за багатоступінчастою шкалою. Ви маєте вибрати і позначити цифру, що найбільш точно позначає Ваш стан на даний момент.

Типова карта методики САН

Прізвище, ім'я _____

Стать _____, Вік _____

Дата _____, Час _____

Самопочуття добре	3 2 1 0 1 2 3	Самопочуття погане
Почуваюся сильним	3 2 1 0 1 2 3	Почуваюся слабким
Пасивний	3 2 1 0 1 2 3	Активний
Малорухливий	3 2 1 0 1 2 3	Рухливий
Веселий	3 2 1 0 1 2 3	Сумний
Добрий настрій	3 2 1 0 1 2 3	Поганий настрій
Працездатний	3 2 1 0 1 2 3	Малопрацездатний
Сповнений сил	3 2 1 0 1 2 3	Знесилений
Повільний	3 2 1 0 1 2 3	Швидкий
Бездіяльний	3 2 1 0 1 2 3	Дієвий
Щасливий	3 2 1 0 1 2 3	Нещасний
Життєрадісний	3 2 1 0 1 2 3	Похмурий
Напружений	3 2 1 0 1 2 3	Розслаблений
Здоровий	3 2 1 0 1 2 3	Хворий
Безініціативний	3 2 1 0 1 2 3	Захоплений
Байдужий	3 2 1 0 1 2 3	Схвильваний
Сповнений сподівань	3 2 1 0 1 2 3	Зневірений
Радісний	3 2 1 0 1 2 3	Сумний
Добре відпочив	3 2 1 0 1 2 3	Стомлений
Свіжий	3 2 1 0 1 2 3	Виснажений
Сонливий	3 2 1 0 1 2 3	Збуджений
Бажання відпочити	3 2 1 0 1 2 3	Бажаю працювати
Спокійний	3 2 1 0 1 2 3	Стурбований
Оптимістичний	3 2 1 0 1 2 3	Песимістичний
Витривалий	3 2 1 0 1 2 3	Маловитривалий
Бадьорий	3 2 1 0 1 2 3	Млявий
Розмірковувати важко	3 2 1 0 1 2 3	Розмірковувати легко
Розсіяний	3 2 1 0 1 2 3	Уважний
Сповнений надій	3 2 1 0 1 2 3	Розчарований
Задоволений	3 2 1 0 1 2 3	Незадоволений

Обробка та інтерпретація. При обробці ці цифри перекодовуються в такий спосіб. Негативні стани за шкалою САН приймаються за 1 бал, наступний за ним за 2 бали і так далі. Слід урахувати те, – що полюси шкали постійно змінюються. Позитивні стани завжди одержують високі бали, а негативні низькі. За цими балами розраховується середнє

арифметичне як загалом, так і окремо за активністю, самопочуттям і настроєм. Зразок перекодування наведений у таблиці.

При оцінці функціонального стану важливі значення окремих показників та їхнє співвідношення. Наприклад, у відпочившої людини оцінки активності, настрою і самопочуття приблизно однакові. У міру наростання втоми співвідношення між ними змінюється за рахунок відносного зниження самопочуття й активності в порівнянні з настроєм.

Ключ.

Питання на самопочуття: 1, 2, 7, 8, 13, 14, 19, 20, 25, 26.

Питання на активність: 3, 4, 9, 10, 15, 16, 21, 22, 27, 28.

ДОДАТОК В.

Методика «Який Ваш творчий потенціал С.Касьянова»

Інструкція до тесту: Щоб довідатись про свій творчий потенціал, уважно прочитайте запитання і виберіть одну відповідь з трьох запропонованих.

Тестовий матеріал:

1. Чи вважаєте Ви, що оточуючий Вас світ може бути покращений?
 - а) так;
 - б) ні, він і так достатньо хороший;
 - в) так, але лише де в чому.
2. Чи думаєте Ви, що можете самі приймати участь в значних змінах оточуючого світу?
 - а) так, у більшості випадків;
 - б) ні;
 - в) так, в окремих випадках.
3. Чи вважаєте Ви, що деякі з Ваших ідей принесли б значний прогрес у тій сфері діяльності, в якій Ви працюєте?
 - а) так;
 - б) так, за сприятливих обставин;
 - в) лише в деякій мірі.
4. Чи вважаєте Ви, що в майбутньому будете відігравати настільки важливу роль, що зможете щось принципово змінити?
 - а) так, напевне;
 - б) це малоймовірно;
 - в) можливо.
5. Коли Ви вирішили щось зробити, то чи переконані, що реалізуєте задумане?
 - а) так;
 - б) часто думаю, що не зумію;
 - в) так, часто.
6. Чи відчуваєте Ви бажання зайнятися справою, яку абсолютно не знаєте?
 - а) так, невідоме притягує мене;
 - б) невідоме мене не цікавить;
 - в) все залежатиме від характеру цієї справи.
7. Вам доводиться займатися невідомою справою. Чи відчуваєте Ви бажання досягнути в ній досконалості.
 - а) так;
 - б) обмежитесь тим, чого встигли досягти;
 - в) так, але тільки, якщо це Вам подобається.
8. Якщо справа, яку Ви не знаєте, Вам подобається, чи хотіли б Ви дізнатися про неї все?
 - а) так;
 - б) ні, Ви хочете навчитися лише головному;
 - в) ні, Ви хочете лише задовольнити свою цікавість.
9. Коли Ви потерпіли невдачу, то:
 - а) деякий час опираєтесь, наперекір здоровому глузду;
 - б) махнете рукою, оскільки розумієте, що справа нереальна;
 - в) продовжуєте робити свою справу, навіть коли очевидно, що перешкоди нездоланні.
10. На Вашу думку, професію слід обирати виходячи з:
 - а) своїх можливостей, подальших перспектив для себе;
 - б) стабільності, значимості, потреби в професії;
 - в) переваг, які вона забезпечує.

11. Подорожуючи, чи могли б Ви легко зорієнтуватись на маршруті, який вже пройшли?
- а) так;
 - б) ні, оскільки Вас лякатиме можливість збитися з шляху;
 - в) так, але лише там, де місцевість Вам сподобалась.
12. Відразу ж після будь-якої бесіди Ви можете згадати її зміст:
- а) так, без труднощів;
 - б) все згадати не можете;
 - в) запам'ятаєте лише те, що Вас цікавить.
13. Коли Ви чуєте слово на незнайомій вам мові, то зможете повторити його по складах, без помилки, навіть не розуміючи його значення:
- а) так, без труднощів;
 - б) так, якщо це слово легко запам'ятати;
 - в) повторите, але не зовсім правильно.
14. У вільний час Ви надаєте перевагу:
- а) залишитися наодинці, подумати;
 - б) бути в компанії;
 - в) Вам без різниці, будете Ви один чи в компанії.
15. Ви займаєтесь якоюсь справою. Вирішуєте припинити це заняття лише тоді, коли:
- а) справа завершена і здається Вам виконаною на відмінно;
 - б) Ви більш чи менш задоволені;
 - в) Вам ще не все вдалося зробити.
16. Коли Ви наодинці:
- а) любите мріяти про якісь, навіть абстрактні речі;
 - б) за будь-яку ціну пробуєте знайти для себе конкретну справу;
 - в) інколи любите помріяти, але про речі, які пов'язані з Вашою роботою.
17. Коли яка-небудь ідея захоплює Вас, то Ви будете думати про неї:
- а) незалежно від того, де і з ким Ви перебуваєте;
 - б) Ви можете робити це лише на самоті;
 - в) лише там, де не буде занадто шумно.
18. Коли Ви відстоюєте яку-небудь ідею:
- а) можете відмовитись від неї, якщо вислухаєте переконливі аргументи опонентів;
 - б) залишитесь при своїй думці, які б аргументи не вислухали;
 - в) зміните свою думку, якщо опір виявиться занадто сильний.
- Обробка результатів. Підрахуйте бали, які Ви набрали, наступним чином: за „а“ - 3 бали; за „б“ - 1 бал; за „в“ - 2 бали.

Ключ:

питання 1,6,7,8 визначають межі Вашої допитливості;

питання 2,3,4,5 - віру в себе;

питання 9 і 15 - постійність;

питання 10 - амбіційність;

питання 11 - зорову пам'ять;

питання 12 і 13 - слухову пам'ять;

питання 14 - Ваше прагнення бути незалежним;

питання 16 і 17 - здатність абстрагуватися;

питання 18 - здатність зосереджуватися. |джерело|

Аналіз результатів :

Дані здібності складатимуть основні якості творчого потенціалу. Загальна сума набраних балів демонструватиме рівень Вашого творчого потенціалу.

45 і більше балів. В Вас закладено значний творчий потенціал, який надає Вам великий вибір творчих можливостей. Якщо Ви зможете в конкретних справах реалізувати Ваші здібності, то Вам під силу різноманітні форми творчості.

Від 24 до 44 балів. Ви володієте цілком нормальним творчим потенціалом., тими якостями, які дозволяють Вам творити, але у вас є й проблеми, які гальмують процес творчості. У будь-якому разі, Ваш потенціал дозволить Вам творчо проявити себе, якщо Ви, звичайно, цього забажаєте.

23 і менше балів. Ваш творчий потенціал, нажаль, невеликий. Але, може бути, Ви просто недооцінюєте себе, свої здібності? Відсутність віри в свої сили може привести Вас до думки, що Ви взагалі не здатні до творчості. Позбудьтеся цього і таким чином розв'яжете проблему.

Програма розвитку креативних здібностей підлітків «Крила підтримки»

„Ти дзвениш у пісні,
В полум'янім слові,
В ореолі слави
Любий наш Тарас”

Обладнання. Портрет Т.Г.Шевченка, вишиті рушники, виставка творів Кобзаря і про Т.Г. Шевченка, газетний матеріал, стенди, плакати з висловлюваннями про поета, репродукції картин Т.Г. Шевченка, фотографії. Святково прикрашена зала.

Учіться, брати мої,
Думайте, читайте,
І чужому наuczайтесь,
Свого не цурайтесь...
Вступне слово вчителя.

Добрий день, шановні друзі!

Сьогодні ми зібралися з вами, щоб іще раз доторкнутися до чистого джерела Шевченкової поезії. Відкриваючи збірку його полум'яного слова, мимоволі думаєш, яке довговічне і прекрасне її життя. Творчість Тараса Григоровича Шевченка була новим явищем в українській літературі. Його поезії відрізнялись, насамперед, своєю демократичною тематикою, справжньою глибокою народністю, жанровою різноманітністю: балади, лірико-епічні поеми, послання, ліричні твори, віршована драма, але їх об'єднує буйна волелюбність, прагнення до свободи, любов до своєї України і свого народу. Твори поета дуже близькі до усної народної творчості, вони приваблюють своєю пісенною легкістю, багато з них покладено на музику. За життя Шевченка його твори під назвою „Кобзар” виходили кілька разів.

1-й учень. Т.Г. Шевченко народився 9 березня 1814р. в селі Моринцях, Звенигородського повіту, Київської губернії, в сім'ї селянина-кріпака. Рано втративши матір, а потім і батька, він з дитинства зазнав багато горя, відчув на собі весь тягар кріпацтва.

Деякий час Шевченко був у навчанні в дяка-вчителя на становищі школяра-„попихача”. Вже у ті роки в нього виявляється великий потяг до малювання. Після невдалих спроб знайти собі в сусідніх селах учителя малювання Шевченко повертається до свого села і стає наймитом у попа.

2-й учень. Коли Шевченкові йшов 15 рік, його взяли за слугу-козачка до молодого пана Енгельгардта. Разом з паном Шевченко їде до Києва, а потім живе у Вільно і в 1831 р. приїжджає до Петербурга. На 18-му році життя Шевченка законтрактовано до цехового майстра живопису Ширяєва. Випадково знайомиться він з художником І.Сошенком, а через нього – з відомими художниками і письменниками: К.Брюлловим, В.Жуковським, О.Венеціановим, Є.Гребінкою та ін. 22 квітня 1838 року Шевченка викуплено у пана Енгельгардта. Молодий художник стає вільним слухачем Академії мистецтв, одним з улюблених учнів і товаришів К.Брюллова.

3-й учень. Перша збірка Шевченка – „Кобзар” з'явилася друком майже день у день другої роковини його викупу з кріпацтва. Це була чи не найсвітліша, найрадісніша доба поетового життя.

Віршами молодого Шевченка захоплювалися Є.Гребінка і учасники гуртка Гребінки. Так, І.Панаєв у спогадах під назвою „Замітки Нового поета” писав: „ Я вперше побачив Шевченка двадцять чотири роки тому (у 1837р.) на вечорі у Гребінки. Малоросійські друзі його вже тоді відзивалися про нього із захватом, і говорили, що Шевченко обіцяє виявити геніальний

поетичний талант...” Ці рядки свідчать, що поетичні твори Шевченка були відомі Гребінці та його знайомим ще до викупу поета з кріпацтва.

4-й учень. Крім творів, відданих Гребінці до альманаху „Ластівка”, Шевченко в кінці 1839 року мав уже написаними поеми „Катерина”, „Тарасова ніч”, „Іван Підкова”, балади „Перебендя”, „Тополя”, послання „До Основ’яненка”, думку „Нащо мені чорні брови”. Вони склали його першу поетичну збірку „Кобзар”. Безпосередньо перед виданням збірки і спеціально для неї Шевченко написав вступний вірш-заспів „Думи мої, думи мої”, який і вмістив на початку „Кобзаря”.

(Звучить пісня „Думи мої, думи мої” у виконанні студента ІV курсу Київського національного університету культури і мистецтв кафедри кобзарського мистецтва та бандури Романа Мороза. (Концертмейстер Руденко Л.С.).

5-й учень. Тираж першого видання „Кобзаря” не перевищував тисячу примірників. Розійшовся „Кобзар” швидко. Успіх „Кобзаря” у читачів був величезний. Небаченим було швидке й органічне проникнення „Кобзаря” в народне середовище. Ця невеличка книжечка з 8-ми творів молодого поета, недавнього кріпака, одразу ж вивела Шевченка на передові позиції в українській літературі. При житті поета „Кобзар” ще двічі виходив у світ – у 1840 та 1860 році.

6-й учень. Останнє видання „Кобзаря” було значно повніше за попередні. За останні місяці життя поет склав підручник для навчання народу грамоті - „Букварь южнорусский”. Це був один з перших букварів, за якими навчання учнів (у недільних школах) повинно було провадитися українською мовою. Але значення його не тільки в цьому: він був першим на той час українським букварем.

7-й учень. Більшість із нас знають Шевченка як поета, прозаїка, драматурга. І мало хто знає, що він був прекрасним художником, гравером, живописцем. Його художні картини в академії мистецтв в Петербурзі, де він навчався, були удостоєні високих нагород, йому присвоєно почесне звання Академіка художеств.

8-й учень. Як майстер образотворчого мистецтва він стояв на рівні світової художньої культури, він був мислителем, фольклористом, істориком, а як музикант (а Шевченко був справжнім музикантом) він – представник передової музичної інтелігенції середини ХІХ століття. Значення творчості Тараса Шевченка в ідейній спрямованості українського музичного життя дуже велике. Перша половина ХІХ ст. була часом зростаючого інтересу до української народної пісні. Цей інтерес виявляли передові представники тодішньої громадської думки. Уже в колах декабристів пісенну творчість українського народу розглядали як мистецтво великої художньої пізнавальної цінності. В ній бачили прояв душі українського народу, його сподівань, радощів й суму, відображення його історичного життя. Ці погляди Шевченко утвердив усією своєю поетичною творчістю, і вони визначили спрямованість розвитку української музики.

Вся система поетичних образів і поетичної мови великого Кобзаря зросла з практики народного творення пісень. Він глибоко знав і любив народну пісню. Маючи прекрасний від природи голос (тенор), Шевченко сам любив співати народні пісні. Цікаві відомості щодо цього знаходимо в численних спогадах про Тараса Шевченка.

Із спогадів П.Куліша: „Знали Шевченка по його творах та його та жартівливій, то поважній або сумній розмові. Ніхто ще не знав, що він предивний, може найлуччий співака народніх пісень на всій Україні обох дніпровських берегів, і сам я не думав, що почую в його піснях щось ще нечутее... Як у ту пору своєї життя співав Шевченко, ... такого або рівного йому співу не чув я ні в Україні, ні по столицях... Пісню за піснею співав наш соловей, справді, мов у темному лузі, серед червоної калини, а не в зимному захисті серед народу. І, скоро вмовкав, зараз його благали ще заспівати, а він співав і співав людям на втіху, а собі самому ще й на більшу”.

9-й учень. За спогадами М.М. Белозерського про спів Шевченка: „В Борзнянському повіті він гостював у Каганівці в Григорія Степановича Тарновського, де збиралися літератори, художники. Мою матір, – згадував М. Белозерський, – особливо чарував Шевченко своїм співом: ходить, бувало, по залі, заклавши руки назад, нахиливши вниз думну голову, шия зав’язана шарфом, вираз лица смутний, голос тихий і тонкий; мати, бувало, плаче від його пісень. Найулюбленішими його піснями були „Ой зійди, зіронько вечірня!“, „Ой, горе, горе який я вдався, брів через річеньку та й не вмивався“, „Де ж ти, доню, барилася, барилася?“

(Звучить укр. нар. пісня „Де ж ти, доню, барилася, барилася“ у виконанні студентки I курсу Київського національного університету культури і мистецтв кафедри кобзарського мистецтва та бандури Лариси Ейдейнальт. (Концертмейстер Руденко Л.С.)

Н.А. Власенко пригадує, яке сильне враження Шевченко справляв на слухачів своїм співом: „Шевченко гостював у Сребдольських... і в присутності М.Білозерського, людини дуже строгої, заспівав; і цей незворушний старий заплакав...” Про спів Шевченка згадує М.О. Максимович, В.П. Маслов.

З віршів Шевченка, покладених на голос, найулюбленішими були такі: ”Тяжко – важко в світі жити сироті без роду”, „Нащо мені чорні брови, нащо карі очі”. (Звучить пісня „Нащо мені чорні брови, нащо карі очі” у виконанні студентки IV курсу кафедри кобзарського мистецтва та бандури Київського національного університету культури і мистецтв Ірини Левченко. (Концертмейстер Руденко Л.С.)

10-й учень. Ідейна змістовність і справжня народність, громадянський пафос поезії Т.Г. Шевченка, міцний її зв’язок з українською народною творчістю, неперевершена краса і реалізація образів, виняткова музикальність віршів великого Кобзаря – все це відіграло надзвичайно важливу роль у розвитку української музики.

Шевченко і музика, вплив Шевченка на розвиток української і слов’янської музики - одна з найпрекрасніших сторінок української культури. В образах поета - невичерпне джерело ліризму української музики... А яка прекрасна симфонія всеперемагаючої любові звучить у ліричних поемах і віршах Кобзаря! Нев’яучі квіти чарівних мелодій української музики зросли, зростають і будуть виростати на плодючому ґрунті цих поем і віршів... Поет подарував словам своїх віршів, поем незрівнянну красу мелодійності, гармонійної співучості. На думку багатьох фахівців, Шевченко належить до числа наймузикальніших поетів світу. Є підстави твердити, що майже всі поетичні твори Шевченка дістали друге, музичне життя.

З поетичною творчістю Шевченка і зверненням до неї композиторів в українській музиці пов’язана справді нова епоха – поява багатьох творів, сповнених соціального звучання, пройнятих пафосом протесту проти насильства і гноблення. В українській музиці на слова Тараса Шевченка народилася ціла галерея справді народних образів - від втілення сумної лірики й скорботи до відображення могутніх народних повстань і їх героїв.

11-й учень. У 1868 році група західноукраїнських діячів ухвалила відзначити роковини смерті Т.Г. Шевченка урочистим концертом у Львові. З метою поповнення шевченківського репертуару М.Лисенку було запропоновано написати музику до слів „Заповіту”. Лисенко радо прийняв цю пропозицію і надіслав свій новий твір до Львова, де його виконали на урочистому концерті пам’яті Т.Г. Шевченка. Згодом на слова „Заповіту” було написано понад півсотні музичних творів: кантати С.Людкевича і Б.Лятошинського, хори В.Заремби, Г.Гладкого, М.Вербицького, О.Кошиця, П.Демуцького, К.Стеценка, Я.Степового, Л.Ревуцького, Б.Лятошинського та багатьох інших. Мелодія „Заповіту”, що її знає кожен в Україні і багато хто за її межами, належить полтавському вчителю Гордієві Гладкому. Секрет популярності твору у глибині змісту, щирості, величі і суворості, надзвичайній емоційності, а головне - в повній відповідності музики ідеї поезії . Слід, залишений

„Заповітом” Шевченка у духовному житті нашого народу, не має аналогів. (Звучить „Заповіт” у виконанні всіх присутніх.)

1-й учень. М.Лисенко розпочав унікальний у світовій музиці цикл до „Кобзаря”. „Музика до „Кобзаря” Шевченка” складає близько 100 творів різноманітних вокальних жанрів, починаючи з пісень, дум, тріо і до хорових поем і кантат. Хоч в цьому циклі багато композицій суто ліричного та лірико-побутового змісту, проте у великих творах Лисенко натхненно втілює закличні, полум’яні образи громадянської поезії Шевченка. Це хорова поема „Іван Гус”, кантати „Б’ють пороги”, „На вічну пам’ять І.Котляревському” і, особливо, п’ятичастинна кантата „Радуйся, нива неполітая!”

Слідом за Шевченком Лисенко висловлює в ній тверду впевненість в тому, що „нива неполітая”, тобто знедолений царизмом український народ, „процвіте, й зазеленіє”, що „спочинуть невольничі утомлені руки”, настане час, коли „незрячі прозрять..., німим отверзуться уста, прорветься слово, як вода, і дебрь – пустиня не пошта, з цілющою водою вмита, прокинеться”, і, нарешті,

(Звучить у запису V ч. кантати „Радуйся нива неполітая” – „Оживуть степи, озера”).

Буйна волелюбність – найприкметніша риса Шевченківської поезії. Його вірші – це спів свободі, уславлення свободи, цієї першої і неодмінної передумови людського життя, добробуту і щастя. Слово „Свобода” поет супроводить найдорожчими епітетами, домінуючий настрій багатьох його поезій – смуток за втраченою свободою і порив до „волі святої”.

„Встане правда. Встане воля!

І тобі одному

Помоляться всі язика

Вовіки і віки...

(Звучить поема „Лічу в неволі дні і ночі” (муз. М.Лисенка) – у виконанні студента I курсу кафедри кобзарського мистецтва та бандури Київського національного університету культури і мистецтв Ярослава Олійника. (Концертмейстер Руденко Л.С.)

2-ий учень. Багато творів Шевченка стали вже народними піснями, покладено на музику понад 200 віршів поета.

(Звучить пісня „Зоре моя вечірняя” у виконанні студентки II курсу кафедри кобзарського мистецтва та бандури Київського національного університету культури та мистецтв Вікторії Ярмольчук (Концертмейстер Руденко Л.С.)

На поезії з „Кобзаря” писали музику П.Чайковський, С.Рахманінов, Я.Степовий, Л.Ревуцький та ін.

Л.Ревуцький, досліджуючи багаточисельну палітру народнопісенної творчості, яка була використана поетом у власній творчості, виділяє такі жанрові пласти, як історичні думи, балади, псалми, кріпацькі, батрацькі, бурлацькі, козацькі, рекрутські, чумацькі, родинні, обрядові, любовні, сатиричні, жартівливі пісні.

Музична культура українців надзвичайно багата. Українці по праву вважаються одним із наймузичніших народів світу. І прикладом цього є нев’януче, вічно живе кобзарське мистецтво. Кобзарі-співці, музики завжди були передовою частиною народу. Одним з найвидатніших кобзарів XIX ст. був Остап Вересай. В репертуарі кобзаря було чимало пісень на слова Тараса Шевченка. Шевченко часто називав себе кобзарем. „Кобзарем” назвав він і свою першу друковану книжку поезій. Цим самим великий поет ніби ототожнював себе з українськими кобзарями. З того часу до наших днів у пам’яті і в свідомості народній дорозі ім’я Тараса Шевченка міцно пов’язане з кобзарською долею. Про одну зустріч Шевченка з лірником можна прочитати у спогадах його родича: „... В 1845 Тарас знову у Кирилівці... Церковний титар Ігнат Бондаренко запросив нас до себе на мед... У титаря медував якийсь сліпий лірник, Тарас зразу до нього: „Співай думи”. Лірник ніяких дум не знав. Тарас став просити, щоб співав пісні, і сам підтягав за ним”.

З наведених спогадів можна зробити висновок про зацікавленість Шевченка творчістю кобзарів, лірників.

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люди, наша слава,
Слава України!

Саме з піснею, з кобзарською думою пов'язував Тарас Шевченко безсмертя народного генія і славу рідної землі.

(На кобзі виконує пісню на слова Шевченка „На розпутті кобзар сидить” Ігор Рідош, студент III курсу кафедри кобзарського мистецтва та бандури Київського національного університету культури та мистецтв).

Для великого Кобзаря народна пісня було школою мудрості і правди, живою історією Батьківщини, щирою порадицею в житті і творчості.

3-й учень.

(Звучить пісня „Рече та стогне Дніпр широкий”, у виконанні ансамблю бандуристів студентів кафедри кобзарського мистецтва та бандури Київського національного університету культури і мистецтв).

4-й учень. Своїм „Кобзарем” молодий поет перший за всю історію України запропонував задуматись над тим, „чия правда, чия кривда і чиї ми діти?” Про щоб не писав Шевченко, у центрі його уваги знедолена, скривджена проста людина.

І народ на любов відповідав любов'ю. Ось лише кілька народних прислів'їв про творчість Шевченка:

- „Шевченко для людей – це безсмертний Прометей”.
- „Шевченкове слово в віках не старіє”.
- „Сяє геній Кобзаря, мов у темряві зоря”.
- „Нове життя будемо – Кобзаря голос чуємо”.
- „Шевченкові пісні – наша сила”.
- „Хто з Шевченком знається, той розуму набирається”.

Соціальний педагог Як бачимо, Шевченко упевнено увійшов у кожную родину наших співвітчизників. Сьогодні багато хто з нас звертається до Шевченка в сум'ятті свого духу. Зовсім недавно ми пережили велике щастя воскресіння держави свого народу, здійснили святий Шевченків заповіт:

В своїй хаті своя правда.
І сила, і воля.

З ласки Божої здійснилася мрія великого українського народу. Не лише його людський образ, а й різні моменти його долі набрали значення великих символів для українського народу в його історії. Поки сонце світить з неба над землею, і поки б'ється серце в грудях людей, тебе, Тарасе, не забудуть.

5-й учень. Творчість Шевченка набула світового значення. Шевченків „Кобзар” могутньо залунав багатьма мовами світу.

Додаток Е (продовження)

6-й учень. У статті „Тарас Шевченко” (1914) Франко писав про автора Кобзаря: „Він був син і став княжм у царстві Духа. Він був кріпак і став великою силою в громаді людських культур. Він був простак і відкрив професорам і вченим новіші і свободніші степені. Він терпів десять літ від російської воєнщини, а зробив більше для свободи Росії, ніж десять побідних армій.”

- У кожного народу є свої співці-провидці, в серцях яких, мов у той океан могутній, вливаються всі радощі і болі, вся мудрість трудящих. Мудрість українського народу, всі

радощі і болі, які переживав він у минулому столітті, по вінця наповнили щедre серце Тараса Шевченка.

П.Тичина

- „Він вогнем своєї романтичної душі, інстинктом своєї благородної раси і чуйністю своєї вірної крові - відчув і закипів таким гнівом до псевдоімперської потвори і такою любов'ю до свого загроженого народу, що і цим гнівом і цією любов'ю нарід його віджив, живе і буде жити”.

Є.Маланюк

- „Усе, що свідомо чи несвідомо жило і покоїлося в народі, все, що плакало, радувалося і стогнало в його серці, - все злилося в поезії Шевченка в один акорд, пристрасний, сумний, вражаючий. Шевченко все отримав від народу і все віддав народові, але вже просвітлене, перетворене в горнілі думки, почуття і страждання”.

М.Славинський

- „Він вивів українське слово на верховини світової культури. Він усе своє життя присвятив народові і народам. І нині український народ і всі народи світу вклоняються йому доземним уклоном.”

М.Рильський

- „Він народився для безсмертя, для вічного життя з живими. Геній Тараса живе з нами, з нашими дітьми, з дітьми наших дітей – і так буде довіку.”

М.Бажанов - „Над грядками століть людської історії здіймаються верховинами гіганти духу. Серед них, серед небагатьох, - Шевченко. Виняткове його місце в житті нашого народу, виняткова доля творчості. Думаючи над нею, переконуєшся, що є творчість, яка не відцвітає, що є в духовній сфері явища, схожі на ті непогасні, вічно діючі вулкани, надра яких завжди пашать вогнем і ніч озаглавлюють небо над собою.

Хіба ж не така його поезія...

...Кожен народ читатиме Шевченка по-своєму... Але в геніальній поезії його те, що завжди, в усі часи вабитиме й чаруватиме людей, - високий гуманізм його творчості, та повнота любові, що народила художні шедеври довшеної краси, і те могутнє поетичне ясновидство, яке крізь тумани віків бачило прийдешність вселюдського миру щастя, коли на оновленій землі

Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люди на землі!

Олесь Гончар

Соціальний педагог „Шевченко – явище унікальне, – писав Володимир Базилевський, – його нема з ким порівняти у письменстві інших народів. Не тому, що він кращий від інших. Йдеться про особливий генотип культури нашої країни. В його імені вся історія наша, все буття, ява і найпотаємніші сни...Він – вершинна парость родового дерева нашої нації, виразник і хранитель народного духу. ... Явище Шевченка – виправдання України перед людством, підтвердження нашої національної повноцінності. Слово, яке не співвідноситься з його Словом, – нічого не варте. До Шевченка треба доростати всім життям”. Отже, дорогі гості, учасники свята, ви сьогодні познайомилися з життєвим і творчим шляхом видатного українського поета Тараса Григоровича Шевченка. Хочеться вірити, що почуте вами не залишить байдужим нікого, а отже, запам'ятається надовго, збагатить ваш розум, очистить душу, пом'якшить серце, а значить - зробить кращими, добрішими й духовно багатшим

